Buca Eğitim Fakültesi Dergisi,
2023, sayı 56, ss. 1004-1032

Derleme Makalesi

The Journal of Buca Faculty of Education,
2023, issue 56, pp. 1004-1032

Review Article

Türkiye'de Boşanma Olgusunun Bekâr Danışmanlığı Teorisi Açısından Değerlendirilmesi

Evaluation of The Divorce Phenomenon in Turkey in Terms of Singles Counseling Theory

Kâmile Bahar Aydın [1]

[1]*Doç. Dr., Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi,mkamilebahar@hotmail.com, (https://orcid.org/0000-0002-7936-1487)*

Geliş Tarihi: *09.05.2023* ***Kabul Tarihi:*** *07.06.2023*

ÖZ

Derleme niteliğindeki bu araştırmada, boşanma olgusu Bekâr Danışmanlığı Teorisi (BDT) açısından değerlendirildi. Boşanma; yasal olarak başlayan evlilik hayatının, yine yasal olarak sona ermesidir. Literatür incelendiğinde, boşanma olgusunun sorun ile sorun çözme yöntemi olduğu anlaşılmaktadır. Bir başka deyişle; evlilik hayatına ilişkin sorunlardan kurtulurken boşanma sürecine ve boşandıktan sonra bekâr hayatına ilişkin yeni sorunları göze alma zorunluluğu doğmaktadır. Boşanma olgusu; boşanma sürecinin uzun ve stresli gerçekleşmesi, yaşamda büyük değişime yol açması ve tüm yaşananların bıraktığı olumsuz izlerin hayat boyu devam etmesi gibi nedenler ile kronik ve travmatik stres kaynağıdır. Uzun süreli ve yoğun yaşanan stres; insan sağlığını, gelişim ve uyumunu olumsuz etkiler. Boşanma, Türkiye dışındaki ülkelerde geliştirilmiş boşanmaya uyum modellerine göre de sıkıntı verici bir yaşantıdır. Evlilik ve boşanma süreçlerinin kronik ve travmatik stres altında geçmesi, Travma Sonrası Stres Bozukluğuna (TSSB) neden olabilir. TSSB tedavi edilmez ise, hayatın geriye kalanını da olumsuz etkileyebilir. Bu durumda, uygun koşullar gerçekleşmediğinde hiç evlenmeden bekâr kalmak, en doğru karar olabilir. Öte taraftan, sağlıksız evlilik hayatını sürdürmek yerine boşanmak doğru bir karar ve çözüm yoludur. Evlenme ve boşanma olguları, bir ülkenin gelişmişlik düzeyi, kültürü gibi önemli faktörlerden etkilenir. Bir toplumda evlenme ne kadar çok ihtiyaç haline gelirse, boşanma da o düzeyde olumsuz yorumlanır. Ülkenin kültürü ve gelişmişliğinde önemli rol oynayan yasalar ve politikalar, evliliğin sunduğu bazı imkânları bekârken de elde etmeye olanak verebilir. İnsanlar, aile ve toplum baskısından kurtulmak için istemediği evliliği yapmamalıdır. Ancak Türkiye'de bekâr hayatının kalitesi, son derece düşüktür. Türkiye'de boşanma sayıları ve hızındaki sürekli yükseliş, evlilik ve aile hayatında da ciddi sorunlar olduğunu göstermektedir. Türkiye'de evlilik, aile ve bekâr hayatında yaşanan ciddi sorunlar, Türk toplumunun sıkıntılı olduğuna işaret etmektedir. Hem bekâr hem de evlilik ve aile hayatının kalitesini ve sağlığını yükseltmek için bilimsel ve iyi niyet ile tasarlanmış yöntemlere ihtiyaç vardır. Bekâr Danışmanlığı (BD) böyle bir yöntemdir. BD, Bekâr Danışmanlığı Teorisine (BDT) dayalı olup bireyi hem bekâr hem de evlilik ve aile hayatına hazırlayan kapsamlı bir psikolojik danışmanlıktır. BDT'nde bekârlık terimi ile hiç evlenmemiş, boşanmış ve dul olmak kastedilmektedir. Dolayısı ile boşanma, BDT'nin temel bir konusu, boşanmış bireyler de onun hedef kitlesidir. Derleme niteliğindeki bu araştırmada, boşanma olgusu BDT'nin amaçları, doğası, işlevleri, hedef kitlesi, gerekçeleri ve Özerk-İlişkisel Bekâr Danışmanlığı modeli açılarından değerlendirilmiştir. Değerlendirmeyi desteklemek amacı ile boşanma konusunda Türkiye İstatistik Kurumu'nun (TÜİK) 2001-2022 yılları arasına ait verileri ve çoğunluğu 2022 yılında yayımlanmış bilimsel araştırmalar incelenmiştir. TÜİK'na göre; Türkiye'de boşanma sayıları ve kaba boşanma hızı devamlı olarak yükselmektedir. Boşanmaların %50'den fazlası, evliliğin ilk on yılı içinde gerçekleşmektedir. Bu da çocuk gelişimini olumsuz etkileyen önemli bir faktördür. Boşanma oranları; Türkiye'nin turizmin yoğun olduğu batı ve kıyı bölgelerinde yüksek, Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde düşüktür. Doğu bölgelerinde boşanma oranlarının düşük olması, yaygın aile modelinin sağlıklı oluşunun göstergesi değildir. Bu düşük seviye;

Siyasal İslam ve erkek odaklı kültürden, aile ve toplum baskısından kaynaklanıyor olabilir. Türkiye'de yapılan bilimsel araştırmalara göre; boşanma sürecinde ve boşandıktan sonra yaşanan çok sayıda ve ciddi sorunlar, boşanan bireyleri ve çocuklarını olumsuz etkilemektedir. Araştırmalar; Türkiye'de evlenme ve boşanma olgularında yaşanan sorunlarda yasaları, bilimi ve kamu yararını yeterince esas almayan politikaların önemli rol oynadığını göstermektedir. Gerek TÜİK, gerekse bilimsel araştırma bulguları, Türkiye'de Bekâr Danışmanlığının (BD) gerekliliğine işaret etmektedir. BD, bireyi kaliteli bekâr hayatına ve sağlıklı evlilik ve aile hayatına hazırlayan bilimsel psikolojik danışmanlıktır. BD'nın dayandığı BDT, boşanma olgusunu sistemli olarak açıklayabilen kapsamlı bir teoridir. Türkiye'de boşanma olgusu, ciddi bir toplumsal sorun olup ülkenin çağın gerekleri ölçüsünde gelişimini, refahını ve esenliğini olumsuz etkileyebilir. Bu nedenle; boşanma, Türkiye Cumhuriyeti Devleti'ni (TCD) yönetenlerin önemli bir çalışma konusudur. BDT'nin bekâr topluma profesyonel hizmet amacı ile bilimsel olarak gelişebilmesi için TCD üst düzey yöneticilerinin desteğine ihtiyaç duyulmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Boşanma, bekâr danışmanlığı, bekâr danışmanlığı teorisi, sosyal politika, Türkiye.

ABSTRACT

In this review research, the phenomenon of divorce was evaluated in terms of the Singles Counseling Theory (SCT) (Bekâr Danışmanlığı Teorisi). Divorce is the legal end of a marriage life that started legally. When the literature is examined, it is understood that the phenomenon of divorce is a method of problem solving by creating problems. In other words, while getting rid of the problems related to married life, it is necessary to take on new problems related to the divorce process and single life after the divorce. Divorce is a source of chronic and traumatic stress due to reasons such as the long and stressful divorce process, causing great changes in life, and the continuation of the negative traces left by all experiences throughout life. Prolonged and intense stress adversely affects human health, development and harmony. Divorce is also a distressing experience according to the divorce adjustment models developed in countries other than Turkey. Going through the marriage and divorce processes under chronic and traumatic stress can cause Post Traumatic Stress Disorder (PTSD). If PTSD is not treated, it can negatively affect the rest of life. In such a situation, staying single without ever getting married may be the best decision when favorable conditions are not met. On the other hand, instead of continuing an unhealthy marriage life, divorce is the right decision and solution. Marriage and divorce are affected by important factors such as the level of development and culture of a country. The more the need for marriage becomes a necessity in a society, the more negatively the divorce is interpreted. Laws and policies, which play an important role in the culture and development of the country, may allow to obtain some of the opportunities offered by marriage while being single. People should not marry to get rid of family and social pressure. However, the quality of single life in Turkey is extremely low. The continuous increase in the number and rate of divorce in Turkey shows that there are serious problems in marriage and family life, too. Serious problems in marriage, family and single life in Turkey indicate that Turkish society is in distress. Scientific and well-intentioned methods are needed to improve the quality and health of singles and marrieds and family life. Singles Counseling (SC) (Bekâr Danışmanlığı) is one such method. SC is a comprehensive psychological counseling based on SCT that prepares the individual for both singlehood and marriage, or family life. In SCT, the term singlehood means being never married, or being divorced or widowed. Therefore, divorce is a fundamental subject of SCT, and divorced individuals are its target audience, too. In this review, the phenomenon of divorce was evaluated in terms of the aims, nature, functions, target group, reasons and Autonomous-Relational Singles Counseling Model of SCT. In order to provide the evaluation, the data of the Turkish Statistical Institute (TSI) between the years 2001-2022 and scientific researches, most of which belong to the year 2022, were examined. According to TSI the number of divorces and crude divorce rate in Turkey are constantly increasing. More than 50% of divorces occur within the first ten years of marriage. This is an important factor that negatively affects child development. Crude divorce rates are high in the western and coastal parts of Turkey where tourism is intense, and low in the eastern and Southeastern parts of Turkey. The low divorce rates in the eastern regions is not an indication that the common family model is healthy. This low level may be due to Political Islam and male-oriented culture, family and social pressures. According to scientific studies conducted in Turkey, numerous and serious problems experienced during and after the divorce negatively affect the divorced individuals and their children. Research shows that policies that are not sufficiently based on laws, science and public interest play an important role in the problems experienced in marriage and divorce cases in Turkey. Both TSI and scientific research findings point to the necessity of SC in Turkey. SC is a scientific psychological counseling that prepares the

individual for a quality single life and healthy marriage and family life. SCT, on which SC is based, is a comprehensive theory that can systematically explain the phenomenon of divorce. The phenomenon of divorce in Turkey is a social problem and may adversely affect the development, welfare and well-being of the country in line with the requirements of the age. For this reason, divorce is an important study subject for those who govern the Republic of Turkey State (RTS). In order for the SCT to develop scientifically with the aim of professional service to the singles society, the support of senior officials of the RTS is needed.

Keywords: Divorce, singles counseling, singles counseling theory, social policy, Turkey.

GİRİŞ

1.1. Boşanma Olgusu

Boşanma, yasal olarak kurulan evlilik birliğinin yine yasal olarak sona ermesidir. Boşanma, Türk Dil Kurumu'na (TDK, 1932) ait Türkçe Sözlükte eşlerden birinin boşanma ilamı almasıyla evlilik birliğinin son bulması şeklinde tanımlanmaktadır. 4721 Sayılı Türk Medeni Kanunu'na göre; eşlerin boşanması, mahkeme kararıyla mümkün olabilir. Söz konusu kanun kapsamındaki boşanma nedenlerinden birinin varlığı durumunda, mahkemeler boşanma kararı verebilir. Kanun kapsamında yer alan boşanma nedenleri şöyle sıralanabilir: Zina, hayata kast, pek kötü veya onur kırıcı davranış, suç işleme ve haysiyetsiz hayat sürme, terk, akıl hastalığı, evlilik birliğinin sarsılması (Resmi Gazete, 2001).

1.1.1. Boşanma Olgusunun Çocuklar ve Eşler Üzerindeki Etkileri

TÜİK'na (2023) göre, 2022 yılında kesinleşen boşanma davaları sonucunda 180 bin 954 çift boşanırken 180 bin 592 çocuğun velayetetinin %75,7'si anneye, %24,3'ü babaya verilmiştir. Literatür (Örn., Erdim & Ergün, 2016; Yılkan, 2022; Uyar, 2022; Kara, 2022; Kelebek-Küçükarslan, 2022; Altunkeser, 2022; Korkmaz, 2022) incelendiğinde; boşanmanın çocuk ve boşanan eşler üzerindeki olumsuz etkilerinin olumlu etkilerinden daha fazla olduğu anlaşılmaktadır. Bir başka deyişle, boşanma ile sağlıksız aile ortamının ortadan kalkması, hem çocuklar hem de boşanan bireylerin sağlıklı gelişimlerini ve uyumlarını olumlu etkiler. Ancak, boşanma ve boşandıktan sonraki süreçlerde-çekişmeli boşanmalarda daha yoğun olmak üzere-yaşanan sıkıntılar, tarafları çok olumsuz etkilemektedir.

Boşanma olgusu; ideal olarak dostça ilişki içerisinde yaşam amaçlarını (çocuk sahibi olmak gibi), beklentileri (toplumun, yetişkin insanın evlenmesi gerektiği beklentisi gibi) gerçekleştirmek ve temel ihtiyaçları (cinsellik, güven, sevgi gibi) karşılamak için kurulan birlikteliğin hayal kırıklığı ile sona ermesidir. Bu süreçte; yas, depresyon, gelecek kaygısı ve bunlara eşlik eden üzüntü, endişe, öfke, intikam, hayal kırıklığı, umutsuzluk, karamsarlık, suçluluk ve pişmanlık gibi duygu ve düşünceler yoğun düzeylerde yaşanabilmektedir. Çocuklar; anne ve babanın mutsuzluğundan ve stresinden olumsuz etkilenmektedirler. Çocukların, anne ve babası arasında seçim yapmak durumunda kalmaları, onlarda iç çatışmaya neden olabilir. Çocukların ve boşanan bireylerin, boşanma ile gelen büyük değişime uyum sağlamak zorunda kalmaları, travmatik stres yaşamalarına neden olabilir. Travmatik stres; çocuğun bilişsel, vicdan, dil, duygusal, sosyal ve kişilik gelişimini, benlik yapısını, yaşam stilini, bağlanma stilin, okul öğrenmelerini ve başarılarını, arkadaşları ve diğer yetişkinler ile olan ilişkilerini olumsuz etkileyebilir.

Çocuğun yaşı ne kadar küçük ise, bu "boşanma-değişim-yeniden uyum-stres" sürecinden olumsuz etkilenme düzeyi de o kadar yüksektir. TÜİK'na (2023) göre, boşanmaların büyük oranı (%32,7) evliliğin ilk beş yılı içinde gerçekleşmektedir. Bu veriden, çocuğun boşanma sürecinde bebeklik (0-2 yaşları arası) ve ilk çocukluk (3-6 yaşları arası) dönemlerinden en az birinde olduğu anlaşılmaktadır. Gelişim psikolojisi kuramlarına göre; fiziksel gelişim, bebeklik döneminde en hızlı olup diğer gelişim alanlarına temel oluşturmaktadır. İlk çocukluk; bilişsel, dil ve kişilik gelişim alanları için kritik dönemdir (Bkz., Yeşilyaprak, 2006). Freud'a (1933/1964; Akt.,

Murdock, 2004) göre, 0-6 yaşları arasında yetişkinlikteki kişiliğin temelleri atılmaktadır. Boşanmaya bağlı olarak gelişen stres ve önemli sosyal destek kaynağının (anne ve baba) kaybı ya da yeterli işlev gösterememesi, gelişim alanlarında çeşitli gelişim kusurlarına yol açabilmektedir. Örneğin, Nesne İlişkileri Kuramına göre; çocuğun yaşamının ilk iki yılında kendisine bakan kişiyle (birincil nesne) ilişkisi, kişilik gelişimi açısından kritik bir öneme sahiptir. Bu dönem içinde çocuk, kendine bakan kişiyle olan ilişkilerinin kalitesine göre kendilik imgesi geliştirir. Eğer bu bağlılık ilişkisinde bir sorun varsa, çocuk daha sonraki yetişkin döneminde kişilerarası ilişkilerinde sorun yaşayabilecektir. Bu kurama göre; bebekler, bakıcılarıyla gerçek kişiler olarak değil de nesne olarak ilişki kurarlar ve bu ilişkinin kalitesi (nazik, öfkeli, yumuşak, reddedici, uzak, sürekli ve değişken oluşu) çocuğun kendisi ve dünya hakkındaki fikirlerini biçimlendirir (Bowlby, 1969/l982a; Akt., Morris, 1996). Böylece yaşamın ilk yıllarında güvenli bağlanma kurulamaz ise; yetişkinlik yıllarında sağlıklı romantik ilişkiler kurma, evlenme, sağlıklı aile ortamı oluşturma ve bunu sürdürme güçleşebilmektedir. 6284 Sayılı Yasa ile babanın evden uzaklaştırılması, eşin şiddetinden kaçan annenin uzunca bir süre eve dönmemesi ve boşanma gibi sorunların tümü, güvenli bağlanmaya zarar verebilir. Tüm bunlar; yaşamın ilk yıllarında aile bağlamında oluşan ve yetişkinlik hayatına taşınan olumsuz izlerin silinebilmesi için 18 yaşına gelmiş bütün gençlerin Bekâr Danışmanlığından geçmelerinin ne kadar önemli olduğuna işaret etmektedir.

Boşanma ile ilgili diğer bazı sorunlar, Türk örneklemleri üzerinde yapılan bilimsel araştırmalara (Örn., Altunkeser, 2022; Kelebek-Küçükarslan, 2022) göre şöyle sıralanabilir:

> Boşanmanın ekonomik, psikolojik ve sosyal olumsuz etkileri; ebeveynliğe ilişkin etkiler (rollerin değişmesi): Yetişkin gerilemesi, ebeveynin çocuklaşıp çocuğun ebeveynleşmesi; inkâr etme ve savunma mekanizmaları geliştirme; çocuklara taşıyabileceklerinden fazla sorumluluk yükleme; şiddet, kendini soyutlama ve hiperaktivite; boşanmanın cinsiyetli yapısı; sosyal politikaların taraflılığı; çekişmeli boşanma sürecinde adaletsizlikle karşılaşmalar; özel alanın mahkemeye saçılması; velayet, nafaka ve mal/tazminat savaşları; görünmeyen emeğin mal ve tazminata yansıması; gündelik yaşamda güçlükler ve direniş pratikleriyle ataerkil yapıda kadın olarak boşanmaya çalışmak; tek ebeveynli çekirdek aileye dönüşümde ağırlaştırılmış annelik ve çocuklar; yeni bir yaşam kurma yolunda kadınların ekonomik yalnızlaşması ve bağımsızlaşması; boşanma sürecinde (eski) eşin eril tahakkümü (Altunkeser, 2022; Kelebek-Küçükarslan, 2022).

Boşanmış ve çocuklu bireyler tek ebeveynli ailelerdir. Tek ebeveyn olarak çocuk yetiştirmek, hem kadın hem de erkek için oldukça stres vericidir. Alt sosyoekonomik düzeyden (SED) tek ebeveynli ailelerde stres yükü daha fazladır. Eğer boşanan bireyler, kök ailelerinden yeterli sosyal destek alamazlar ise stres yükü daha da artmaktadır. Kağıtçıbaşı'na (2010) göre, alt SED'de bekâr anne veya baba stresini çocuğa yöneltebilmektedir. Bunlara ek olarak, Türkiye koşullarında yalnız insanlara her türlü şiddet uygulanabilmektedir. İnsanlar negatif enerjilerini boşaltabilmek için adeta günah keçisi aramaktadırlar. Bu noktada, boşanan anne ve babalara; sosyal çevreden gelebilecek tehlikelere karşı çocuğu daima korumak adına çocuğun sosyal çevrelerinde zaman zaman çocuk ile birlikte görünmeleri önerilebilir. Türkiye'nin erkek egemen kültürel bağlamında; çocuğun, güncel sosyal çevresinde özellikle baba ile görünmesinde büyük fayda vardır. Bu şekilde proaktif (önleyici) başa çıkma yöntemi ile çocuk; yoğun öfkenin hedefi olmaktan, ayrımcılıktan, cinsel istismardan ve diğer örseleyici davranış ve tutumlardan korunabilir. Tek ebeveynli ve üvey ailelerde yetişen çocuklar arasındaki çatışmalar da onların gelişim ve uyumlarını olumsuz etkileyebilir. Araştırmacıların da işaret ettiği gibi; yalnız kalan anne ya da baba, büyük çocuğu en güvenilir tek sosyal destek kaynağı olarak görmektedir. Böyle olunca; bu çocuğa taşıyabileceğinden fazla yük bindirilmektedir. Stres düzeyi yükselen büyük çocuk, öfkesini küçük kardeşlerine yöneltebilmektedir. Bu şekilde stresle başa çıkma çabası, Freud'un savunma mekanizmalarından yer değiştirme mekanizması (Morris, 1996) ile açıklanabilir. Eğitim düzeyi düşük, mesleği ve işi olmayan, ekonomisi yetersiz ve hayata

tutunmanın tek yolu olarak evliliği gören kadın, boşanmalarından sonraki her evliliğinde ilişkisini sağlamlaştırmak için çocuk yapmaktadır. Demokratik anne-baba tutumunun olmadığı ve temel ihtiyaçların yeterince karşılanmadığı aile ortamında çocuklar arasında daha sık çatışmalar yaşanabilmektedir. Üvey anne ya da babanın çocuğa yönelik demokratik olmayan ve şiddete dayalı davranışları da çocuğun gelişimini ve uyumunu olumsuz etkiler. Bunların tümü; çocukların kişilik gelişimlerini, yaşam stillerini ve gelecek hayatlarını olumsuz etkileyebilir. Örneğin; çocuk, şiddeti aile ortamında normal bir davranış olarak öğrenir ise, bunu yetişkinliğinde kendi kurduğu aile ortamında da sürdürebilir. Çocuklukta oluşmuş ve yetişkinliğe taşınan bu tür uyumsuz izlerin silinebilmesi için, evlenmeden önce BD yapılması büyük önem taşımaktadır.

Boşanan anne ve babaya yapılan Bekâr Danışmanlığı ile; onların streslerinin azalmasına, sosyal destek algılarının yükselmesine, kendilerini yalnız hissetmemelerine, daha iyi düşünüp doğru kararlar almalarına, ekonomilerini doğru yönetmelerine, çocukları için etkili anne ya da baba olmalarına, hızlıca verilen yanlış bir karar ile yeniden evlenmemelerine, devletin sunduğu destek kaynaklarından haberdar olmalarına, vatandaş olarak haklarını bilme ve devletten destek talep etmelerine, doğru ve meşru kaynaklardan yardım istemelerine, stresle etkin başa çıkmalarına yönelik destekler sunulabilir.

Bazı araştırmacılar (Örn., Öksüzler-Cabılar & Yılmaz, 2022); boşanmayı, "boşanma kararının alınması ve boşanma işlemlerinin sürdüğü dönemlerin yanı sıra boşanma sonrası dönemi de kapsayan stresli bir yaşam dönüşümü sürecidir." şeklinde tanımlamaktadırlar. Bu tanımlama esas alındığında; psikolojik destek, boşanma sürecinde evlilik ve aile danışmanları tarafından, boşandıktan sonra ise çiftler artık bekâr olduklarından bekâr danışmanları tarafından sunulabilir.

Evlilik öncesi danışmanlık (EÖD), yasal olarak bekâr ancak eş adayı olan bireylere ya da çiftlere yapılan danışmanlıktır. "EÖD'nın temel amacı, evlenecek olan çiftlere evliliğe hazırlık eğitimleri vermektir. Evlilik öncesi program geliştirme şeklinde daha sistematik araştırmaların 1980'li yıllarda başladığı anlaşılmaktadır" (Yalçın, 2015). Bekâr Danışmanlığı (BD); yasal olarak evli olmayan, eş adayı olsun ya da olmasın, 18 yaş ve üzerindeki yetişkinlere yapılan bireyi hem evlilik/aile hem de bekâr hayatına hazırlayan danışmanlıktır. Bu iki danışmanlığın ortak noktası, yasal olarak evli olmayan bireyleri evlilik/aile hayatına hazırlamaktır. Frakları ise şöyle sıralanabilir: BD; bekâr bireyleri yalnızca evlilik/aile hayatına değil, bekâr hayatına da hazırlamaktadır. EÖD, nikahlanmaya yakın bir zamanda nispeten kısa süreli olarak yapılan evliliğe hazırlık çalışmalarından oluşmaktadır. BD ise nikahlanma olasılığına ihtiyaç duyulmadan uzun süreli olarak yapılan ve hayat boyu devam eden (yararlanılan) bir danışmanlıktır. EÖD; özgürlüğün, bireysel ve mesleki gelişimin, akıl, hukuk ve demokratik değerlerin egemen olduğu kültürel doku ve devlet düzenlemeleri içinde, ekonomisi ve sanayisi iyi düzeyde gelişmiş ülke olan Amerika Birleşik Devletleri'nde din adamlarının evlenecek çiftlere tavsiyeleri ile başlamış ve bilimsel olarak gelişmiş bir danışmanlıktır. BD ise, Türkiye koşullarında Türk bilim insanının bilimsel çalışmaları (Aydın, 2017, 2019a) ile başlamış bir danışmanlıktır. Tüm bunlar göz önüne alındığında; BD, EÖD'ğı da içeren daha kapsamlı bir danışmanlıktır.

Bekâr Danışmanlığının (BD) diğer danışmanlık dalları ile benzer ve farklı yönleri ve genel olarak BD hakkında daha fazla bilgi, "Bekâr Danışmanlığı-Hayata Hazırlar" (Aydın, 2019a) kitabından elde edilebilir. Aşağıda boşanma olgusu Bekâr Danışmanlığı Teorisi (BDT) açısından kuramsal olarak değerlendirilmiştir.

1.2. Türkiye'de Boşanma Olgusunun Bekâr Danışmanlığı Teorisi Açısından Değerlendirilmesi

Aşağıda boşanma olgusu, Bekâr Danışmanlığı Teorisinin (BDT) ögeleri olan tanımı, amaçları, doğası, işlevleri, gerekçeleri ve Özerk-İlişkisel Bekâr Danışmanlığı Modeli açısından açıklanmıştır.

1.2.1. Bekâr Danışmanlığının Tanımı Açısından Boşanma Olgusu

Bekâr danışmanlığı; 18 yaş ve üzeri yetişkin bekâr bireylerin evlilik, aile ve bekâr hayatına bilinçli ve planlı olarak hazırlanmalarına, içinde bulundukları gelişim döneminde sağlıklı ve doyum verici bir yaşam stili geliştirmelerine, bireysel, evrensel ve gelişimsel ihtiyaçlarını karşılayabilmeleri için özgüven ve beceriler kazanmalarına, sahip oldukları medeni statüden doğrudan ve dolaylı olarak ortaya çıkan tüm streslerle etkin yöntemler kullanarak başa çıkmalarına yardımcı olan danışmanlık alanıdır (Aydın, 2017; 2019a).

Bekârlık terimi ile hiç evlenmemiş, boşanmış ve dul olmak kastedilmektedir. Bekâr Danışmanlığında boşanmış bireylerin; yeniden bekâr hayatına uyum sağlamaları, yeni ve kaliteli bir yaşam stili geliştirmeleri, yaşamlarının gelecek dönemlerini de bekâr geçirebileceklerini göz önüne alarak planlı ve hazırlıklı olmaları, yeniden evlenmek istediklerinde bilinçli karar vermeleri, evrensel ve gelişimsel ihtiyaçlarının farkında olmaları, bireysel amaçlarını yeniden gözden geçirmeleri, yeni bireysel amaçlar belirleyebilmeleri, tüm ihtiyaçlarını karşılama ve amaçlarını gerçekleştirmede öz güven ve beceriler kazanmaları, doğru ve etkili yollar izlemeleri, boşanmış birey olmaktan ve farklı nedenlerden kaynaklanan streslerle etkin yöntemler kullanarak başa çıkmalarına yardımcı olmak esastır.

1.2.2. Bekâr Danışmanlığının Amaçları Açısından Boşanma Olgusu

Bekâr Danışmanlığının (BD) iki ana amacı vardır. Bunlardan biri, kaliteli bekâr hayatına hazırlık; diğeri, sağlıklı evlilik ve aile hayatına hazırlıktır. Bu iki ana amaç, boşanma olgusu ile ilişkilendirilerek aşağıda açıklanmaktadır.

1.2.2.1. Bekâr hayatına hazırlık: Bekâr hayat, yaşam döngüsünün doğal bir parçasıdır. Bütün insanlar, yetişkin hayatlarının bir kısmını bekâr geçirirler. Örneğin; insanlar, evlenmeden önce bekârdırlar ve ileri yaşta eşlerden birinin ölümü ile yeniden bekâr hayatına dönerler. Boşanma ile tekrar bekâr hayata dönüş, yeniden uyumu gerektirmektedir. Türkiye'de bekârlığa ve özellikle boşanmış bireylere yönelik toplumun negatif algısı, sosyal baskılar (aileden ve toplumdan gelen), tüm devlet hizmetlerinin aileye yönelik olması, geleneksel, erkek egemen, hurafe odaklı, aileci ve toplulukçu bir kültürde yaşıyor olmak, adalet sisteminin etkin bir şekilde işlememesi, boşanmış bireyin sosyal destek yetersizliğine rağmen toplumda sosyal destek ve şiddetin temel sorun çözme ve ihtiyaç karşılama yöntemleri olması, ekonomik kriz gibi bir çok çevresel sorun bekâr hayatında stresi artırmakta ve kaliteyi düşürmektedir. Bekâr hayatında kalitenin düşük olduğu ve bunun Bekâr Danışmanlığı ile yükseltilmesi gerektiği bilimsel araştırma (Aydın & Rostamova, 2023) ile kanıtlanmıştır.

Boşanmış bireylerin, çevresel sorunlara çözümü tekrar evlilikte aradıklarına da sık rastlanmaktadır. Telaş içinde hızlıca verilen yanlış evlilik kararı ile mutsuz olunmakta ve bıçak kemiğe dayandığında tekrar boşanmaya başvurulmaktadır. BD ile boşanmış bireylere mutluluğun tek yolunun evlilik olmadığı, aynen mesleki karar gibi evlilik kararının da tesadüfi değil, bilinç ile verilmesi gerektiği yönünde anlayış kazandırılır. Sağlıksız bir evlilik hayatını sürdürmek yerine, bireysel ve çevresel kaynaklar elde ederek onurlu ve güçlü bir bekâr hayat sürdürmenin yolları öğretilir, güdülendirilir ve destek verilir.

BD ile boşanmış bireye hayatının tek kadını ya da erkeği olarak kontrol ve mücadele gücü kazandırılır. Bu güç, uzun bir danışmanlık sürecinde sağlanabilir. Bekâr danışmanının profesyonel desteğinin yanı sıra, bu tür danışmanlığın doğasında bulunan sosyal destek ağlarının desteği ile özerklik ve ilişkisellik becerileri elde edilir. Danışanın, kendisine benzer durumda olan diğer danışanların desteğini alması ve yalnız olmadığını bilmesi ona büyük güç verir. Danışan, hayatının gelecek dönemlerini de bekâr yaşayabileceğini peşinen kabul eder ve bekâr hayatına hazırlanır. Bu danışmanlık ile sosyal baskılarla başa çıkma becerileri elde eder, kendini bekâr birey olarak kabul eder, öz saygı ve esenlik düzeyleri yükselir. Danışanın; zamanını ve enerjisini daima evlenebileceği bir eş arayarak değil de kendi kontrolünde olan amaçları üzerinde

yoğunlaştırması ve varoluşsal bir yaşam stili geliştirmesi yönünde farkındalık kazanması hayatında bir devrimi başlatabilir. Boşanmış/bekâr danışanın; profesyonel ve sosyal desteklerden elde ettiği güç ile meslek ve kariyer edinmesi, işinde uzmanlaşması ve ekonomik yeterlilik kazanması hayati önem taşımaktadır.

1.2.2.2. Evlilik ve aile hayatına hazırlık: Boşanmış bireyler tekrar evlenebilirler. Ancak bazen kaybedilen toplumsal saygınlığı yeniden elde etme, çocuk sahibi olma, ekonomik güvence, emniyet duygusu, cinsel ihtiyacın karşılanması gibi nedenlerle hızlıca karar vererek tekrar evlenmektedirler. Türkiye'de tarikat, cemaat, etnik, göçmen ve mülteci destek grupları içinde daha kolay evlenildiği gözlemlenmektedir. Yanlış karara dayalı mutsuz evliliği tekrar sonlandırma zorunluluğu gündeme gelmektedir. Araştırmalar (Örn., Kara, 2022), bu tür evliliklerde ciddi sorunlar olduğunu göstermektedir. Uygulanan Bekâr Danışmanlığı ile kendini tanıma, gerçekçi yaşam amaçları belirleme, eş seçimi becerileri, evlilik ilişkisinden ve eşten gerçekçi beklentiler, doğru kişinin genel özellikleri, nasıl bir insan ile mutlu olabileceği yönünde genel bir profil belirleme, cinsel eğitim ve sağlık, öfke kontrolü, sağlıksız mükemmeliyetçilik var ise bunun normale, diğer akılcı olmayan inançların mantıklı inançlara dönüştürülmesi, yakın ilişkinin doğası, bu ilişkiyi yönetebilme, iletişim ve çatışma çözme becerileri, çocuk eğitimi ve gelişimi, özerk-ilişkisel eş ve anne-baba rolleri, denetimli özerklik yaklaşımına dayalı psikolojik/duygusal aile modeli konularında bilgilendirme, bilinçlendirme, beceriler kazandırma ve güdüleme yapılarak evlilik ve aile hayatına hazırlık sağlanabilir.

1.2.3. Bekâr Danışmanlığında Hedef Kitle Açısından Boşanma Olgusu

Gelişim psikolojisi açısından boşanmış birey; son ergenlik, genç yetişkinlik, orta yaş ve ileri yaş dönemlerinden herhangi birinde olabilir. BD hizmetleri sunulurken boşanmış bireyin içinde bulunduğu gelişim dönemi dikkate alınmalıdır. Bekârlık hali ile hiç evlenmemiş, boşanmış ve dul olmak kastedilmektedir. Döneme özgü gelişimsel görevler ve stresler tek başlarına olduğu kadar, bekârlık hali ile etkileşerek de davranışlar üzerinde belirleyici rol oynamaktadır. Örneğin, ergenlik döneminden boşanmış birey ile ileri yaştan boşanmış bireyin ihtiyaçları, amaçları ve gelişimsel stresleri arasında farklılıklar vardır. Karşı cinsten çok sayıda birey ile tanışmak ve anlaşmak; boşanmış ergen için oldukça mümkün iken, boşanmış ileri yaştan birey için oldukça zor olabilir. Türk kültüründe boşanmış erkek, bakım ihtiyacını karşılaması için genç bir kadın ile evlenmeyi tercih etmektedir. Fakat, ileri yaştan bekâr bir kadının genç bir erkek ile evlenme olasılığı oldukça düşük görünmektedir. Çoğunlukla, erkekler çok genç kadınlarla evlenmeyi tercih etmektedirler. Yapılan araştırmalar göstermektedir ki sosyal destek, ergenlik ve genç yetişkinlik dönemlerinde en yüksek düzeyde olup yaş ilerledikçe azalmakta, yaşlılıkta en düşük seviyeye düşmektedir. Sosyal desteğin etkileri ve yaşa göre değişimi konularında daha fazla bilgi, "Sosyal Destek: Herkese Lazım" (Aydın, 2022) kitabından elde edilebilir.

Türkiye'de ileri yaştan bekâr bireyin romantik ilişkiler kurması kültürel olarak beklenmemektedir. Hatta bu konuda daha geleneksel, eğitim düzeyinin düşük ve Siyasal İslamın daha yaygın olduğu çevrelerde orta yaşta bile "Ununu eleyip eleğini asma" anlayışı yaygındır. Halbuki, gelişmiş ülkelerde aktif yaşlanma konusuna büyük önem verilmektedir. BD uygulamaları ile orta ve ileri yaşta da aşkın teşfik edilmesi, bu yaş gruplarındaki popülasyonlarda yaşam kalitesini büyük oranda yükseltebilir. Böyle bir yaşam şekli, sosyal destek algısını yükseltebileceği gibi, ileri yaşlarda sıklıkla ortaya çıkan demans ve alzheimer gibi bazı hastalıkların gelişimini de geciktirebilir.

Cinsellik, fizyolojik ve psikolojik olarak temel bir ihtiyaçtır (Vansteenkiste vd., 2020). Smith (2007), cinsel etkileşimler sırasında daha fazla özerklik (autonomy), yeterlilik (competence) ve ilişki (relatedness) deneyimi yaşayan lisans öğrencilerinin daha olumlu sonuçlar (örneğin; rahatlamış, tatmin olmuş) ve daha az olumsuz sonuçlar (Örn., pişmanlık, suçluluk gibi) bildirdiklerini öne sürmektedir. Testosteron, hem erkekte hem de kadında cinsel dürtünün birincil belirleyicisi olan hormondur (Masters vd., 1982). Testosteron seviyesi, diğer yaşlara göre 15-25

yaşları arasında en yüksektir (Morris, 1996). Bu koşullarda yanlış evlilik kararı ortaya çıkabilir. Boşanmış ergen ve genç yetişkin bireylerin salt cinsel ihtiyacı karşılamak için tekrar hızlıca evlilik kararı almaları da mümkün görünmektedir. Amerika gibi iyi gelişmiş ülkelerde de erken yaşlarda yapılan evliliklerin çoğunluğu boşanma ile sonuçlanmaktadır. Cavanaugh'a (1990; Akt., Morris, 1996) göre; ergenler arasındaki evlilikler, yirmili ve otuzlu yaşlarda yapılan evliliklere göre daha büyük olasılıkla boşanmayla sonuçlanmaktadır.

TÜİK'e (2023) göre, 2022 yılında gerçekleşen boşanmaların %32,7'si evliliğin ilk 5 yılı, %21,6'sı ise 6-10 yılı içinde gerçekleşmiştir. Bu bulgular, evlilik kararının yanlış olarak verilmiş olabileceğini, bazı bireyler için evliliğin ömrünün beş veya on yıl ile sınırlı olabileceğini ve başka nedenleri gösterebilir. Evlilikler, BD yapılmadığı için de beş ya da on yılda sona eriyor olabilir. Boşanma oran ve hızı genç yaşlarda yüksek olduğuna göre, BD uygulamaları ile, çocuk ve ergen evlilikleri azaltılabilir. Ne yazık ki çocuk evlilikleri, Türkiye'de yaygın bir sorundur (çocuk gelinler sorunsalı). Çocuk evlilikleri, COVİD-19 Küresel Salgını ve Ortadoğudan'dan Türkiye'ye gelen yoğun göçlerden sonra sonra daha da artmış durumdadır. Bu ciddi sorun; Türkiye'nin hızla gelişen ülkeler ile rekabet etmesini güçleştirerek bekasını zorlayabilir.

Özellikle evliliğin ilk beş ve on yılında çocuğun da olması ile birlikte sorumlulukların artmasına ve sorun çözmedeki yetersizliklere bağlı olarak boşanmalar artıyor olabilir. Bu nedenle, aşk ve cinsellik yeterli değildir. Sağlıklı ve mutlu aile için; etkin iletişim, çatışma çözme, sorun çözme, stresle başa çıkma gibi daha üst düzeyde bilişsel yeterlilik gerektiren becerilere ihtiyaç vardır. İşte bu beceriler, evlenmeden önce BD uygulamaları ile bekâr bireylere kazandırılabilir.

1.2.4. Bekâr Danışmanlığının Doğası ve İşlevleri Açısından Boşanma Olgusu

Bekâr danışmanlığının doğası ve işlevleri, boşanma olgusu ile ilişkilendirilerek aşağıda açıklanmaktadır.

1.2.4.1. Bekâr Danışmanlığının Doğası Açısından Boşanma Olgusu

1.2.4.1.1. Bilimsel: Boşanmış bireyler için önerilen Bekâr Danışmanlığı bilimsel bir danışmanlıktır. Hizmetlerin programlanması ve uygulanması; bilimsel yönteme, başta BDT olmak üzere çeşitli bilim dallarına ait teorilere, modellere, bilimsel araştırma bulgularına, önerilerine ve uygulamalarına dayanmaktadır.

1.2.4.1.2. Psikolojik: Boşanmış bireyler için önerilen BD, en başta psikoloji ve psikolojik danışmanlık kuramlarına ve araştırma bulgularına dayanmaktadır. Terapi sürecinde temel danışmanlık becerileri kullanılmaktadır. BD, boşanmaya yol açan psikolojik etkenleri ve boşanmanın yol açtığı psikolojik sonuçları incelemektedir. BD'nın temel vizyonu, bireyin bir bütün olarak gelişimini ve uyumunu sağlamaktır. Bekâr/boşanmış toplumun tipik özellikleri dikkate alınarak, terapi sürecinde ağırlıklı olarak grupla psikolojik danışmanlık ve sosyal destek ağı uygulamalarından faydalanılması önerilmektedir.

1.2.4.1.3. Disiplinler arası: BD, disiplinler arası bir danışmanlıktır. Boşanma olgusunu Hukuk, Sosyoloji, Sosyal Hizmet, Ekonomi gibi diğer bilim dalları da incelemektedir. BD'nın etkililiği bu bilim dalları ile işbirliğine dayanmaktadır. Bu açıdan, bekâr danışmanlarının disiplinler arası bir uzmanlık programı ile yetiştirilmesi önerilmektedir. Bir bekâr danışmanı; evlenmenin ve boşanmanın yasal hak ve sorumlulukları, üreme sağlığı, kariyer danışmanlığı gibi önemli konuları bilmelidir; farklı bir uzmanlık gerektiren durumlarda yönlendirme yapmalıdır. Bekâr danışmanı, müşavirlik ve işbirliği yapma becerilerine sahip olmalıdır.

1.2.4.1.4. Proaktif: BD; gelişimsel, önleyici/koruyucu ve hayata hazırlayıcı olması nedeni ile proaktiftir. Örneğin, birey evlenmeden önce BD yardımı alır ise boşanma sorunu ile karşılaşmayabilir; ya hiç evlenmez ya da doğru kişi ile evlenir ve yakın ilişkiler (evlilik, aile) konusunda yeterlikler kazanır. Boşanmanın etkileri uzun yıllar devam ettiği için, insan hayatının önemli kısmı stres altında ve kayıp yaşantı olarak geçmektedir. Bir başka deyişle, yanlış bir kişi

ile ve yanlış bir zamanda yapılan evlilik ve boşanma, insan hayatının neredeyse tamamını ziyan etmektedir. BD yardımı ile sadece boşanma sayıları azalmaz, boşanmanın yaratabileceği hasarlar ve kayıplar da önlenebilir. BD, sağlıklı aile kurma olanağı sunduğundan sağlıksız ailenin yol açabileceği olumsuz etkiler de önlenebilir.

1.2.4.1.5. Hayata Hazırlama: Bekâr Danışmanlığının iki ana amacından biri bekâr hayatına, diğeri evlilik ve aile hayatına hazırlıktır. BD uygulamalarında bu amaçlara odaklanıldığında birey hayata hazırlanır: Birey; evlenmeden önceki bekâr hayatını kaliteli yaşar, mutluluğu salt evlilikte aramaz, evliliği bir kurtuluş yolu olarak görmez, doğru kişi ile evlenir, mutlu ilişkinin özelliklerini bilir. Evlilik ve aile hayatı; bireysel gelişimi engelleyici değil, destekleyici ve kolaylaştırıcı olmalıdır. Fakat, Türkiye'de özellikle geleneksel erkek, evlendiği kadının bireysel gelişimini engellemektedir. Bastırılmış ve gelişimi engellenmiş kadının ruh sağlığı da bozulmaktadır. Ruh sağlığı bozuk kadının yetiştirdiği çocuklarda çeşitli gelişim ve uyum sorunları ortaya çıkmaktadır. Nitekim, Türkiye'de çoğunlukla sağlıksız bir yapı olan bağımlı benlik modelinde çocuk yetiştirilmektedir. Türkiye Cumhuriyeti'nin 100. Yılına gelindiği noktada, toplumda çok sık rastlanan ciddi sorunların asıl kaynağı bağımlı benliğe sahip insan modeli olabilir. Geleneksel ailede otoriter erkek; Türkiye'nin şekillenmesinde önemli rol oynayan büyük seçimlerde de eşi dahil neredeyse tüm aile üyelerine kendi tercih ettiği siyasi partiye oy verdirmektedir, böylece aynı düzen devam etmektedir. BD, Türkiye koşullarında uygulanır ve gelişir ise, bilinçli vatandaşlık gelişimine katkı sağlayarak toplumsal ve küresel parametrelerde rol oynayabilir.

1.2.4.2. Bekâr Danışmanlığının İşlevleri Açısından Boşanma Olgusu

1.2.4.2.1. Gelişimsel, Önleyici/Koruyucu: BD programları, boşanmış bireylerin içinde bulundukları gelişim dönemine göre hazırlanıp uygulanır ise, hem o dönem gerektiği gibi yaşanır, hem de sonraki gelişim dönemlerine hazırlık sağlanır, böylece hazır bulunuşluk düzeyi yükselir. Gelişim psikolojisi kuramlarına göre; gelişim, anne rahminde döllenme ile başlayıp ölünceye kadar devam eder (Gerrig & Zimbardo, 2010). Hayat boyu gelişim, hayat boyu öğrenmeyi gerektirir. BD, yetişkin eğitiminin doğal bir parçasıdır. Gelişimsel görevler ve ihtiyaçlar zamanında karşılandığında, gelişimsel sorunlar ortaya çıkmayabilir; yeterli düzeyde olgunluk elde edilebilir, sonraki dönemlere de hazırlık sağlanabilir. Evlenmeden önce BD yapılır ise; sağlıksız evlilik kararı ve bunun sonucunda ortaya çıkabilecek ciddi düzeyde aile içi çatışmalar, kadın cinayetleri, boşanmalar gibi sorunlar ve bunların getirdiği olumsuz sonuçlar önlenebilir. E. Erikson'a (1963) göre; evlilik, genç yetişkinlik dönemine ait önemli bir gelişimsel görevdir. BD uygulamaları ile; bireyin, evlenmesinin önündeki engeller kaldırılarak evlenmesi de kolaylaşabilir. Böylece birey, sağlıklı bir evliliğin sunduğu olanaklara (sosyal destek, bireysel ve kariyer gelişimi, cinsel doyum gibi) sahip olarak optimum düzeyde gelişir ve yaşam doyumu elde eder.

1.2.4.2.2. Uyum Sağlayıcı: Boşanma, bireyin ruhsal ve fiziksel sağlık sorunlarından kaynaklanmış olabilir. Evlenmeden önce bazı sağlık testlerinin yapılması gerekmektedir. Bu testler, fiziksel ve ruhsal hastalıkları tespit etmeye yöneliktir. Bununla birlikte; bazı insanlar, evlenmeye elverişli psikolojik yapıya sahip değildir. Bekâr bireylere, BD hizmetlerinden elde ettikleri bilgi ve bilinç ile eş ve romantik arkadaş (partner) adayının ciddi bir ilişkiyi sürdürme kapasitesine sahip olup olmadığından emin olduktan ve sağlık kontrolü raporlarını inceledikten sonra ilişkiyi başlatmaları önerilir. Fakat, Türkiye koşullarında gençler; aile ve toplum baskısından kurtularak özgürlük elde etmek, cinsel ihtiyacı karşılamak, çocuk sahibi olmak, ileriki yıllarda yalnız kalmamak gibi ihtiyaçları karşılamak için evlilik kararının doğruluğu üzerinde yeterince düşünmeden ve profesyonel destek almadan evlenmektedirler. Özellikle kadınlar, erkek egemen kültürde evliliği bir sığınak ve istinat duvarı olarak görüyor olabilir.

Bununla birlikte, sağlıklı bir insanın fiziksel ve psikolojik sağlığı çatışmalı ve baskıcı aile ilişkileri sonucunda da bozulabilir. Ayrıca, boşanma sürecinin kendisi de sağlığı bozabilir. Bazı

uzmanlar boşanma sürecinin kriz yaşantısı olduğunu belirtmektedirler. İlişkiyi sağlıklı bir şekilde bitirmek önemli bir beceridir. Bu becerinin BDT'nde bireylere BD uygulamaları ile kazandırılabileceği savunulmaktadır.

İlişki ihtiyacı, doğuştan gelen temel psikolojik ihtiyaçtır. Bütüncül sağlık açısından; sağlıklı ilişkiler içinde olmak, genel sağlığın önemli bir parçasıdır. Boşandıktan sonra da karşı cins ile sağlıklı romantik ve yakın ilişkiler kurmak için çaba göstermek uyuma yönelik davranıştır.

Vaka Örneği 1

Hekim: *…Yeni bir cinsel yönelim ortaya çıktı.*

Bekâr Danışmanı: *Nedir?*

Hekim: *Türkiye'de erkek erkeğe cinsel ilişki (gey/gay/LGBT ilişkisi) yaygınlaştı. Bu erkeklerin psikolojisi bozuk...*

Bekâr Danışmanı: *Bana kalırsa, eşcinsellik Amerika gibi iyi gelişmiş ülkelerde isteğe bağlı ve daha demokratik koşullarda gerçekleşiyor. Türkiye'de ise erkek erkeğe cinsel ilişki, tam bir eşcinsellik olgusu ile açıklanabilir mi? Siyasal İslam odaklı kültür, siyasal, toplumsal ve ailesel baskılar bunda rol oynuyor olabilir mi? Eşcinsellik; aile ve boşanma olgularının bireyi travmatize etmesi sonucunda gelişiyor olabilir mi? Araştırılması gerekiyor! Şöyle bir gerçek vaka, durumu anlamada yardımcı olabilir.*

Kayseri kültüründe yetişmiş, 50 yaşlarında, mühendislik alanında profesör, boşanmış erkek. Gençliğinde babası tarafından üniversite eğitimi, mesleği ve işi olmayan akraba kızı ile evlendirilmiş. Evlendiği kadının; genç kızlığı Almanya'da geçmiş, ancak Alman kültüründen etkilenmemesi için olsa gerek, evlenene kadarki zamanının büyük kısmı evde geçmiş. Vaka ve bu kadın, çocukları 20 yaşına gelene kadar yoğun çatışmalı ilişkileri devam etmiş ve sonuçta boşanmışlar. Çocuklarından birisi uyuşturucu bağımlısı ve o da boşanmış. Vaka, evlilikleri devam ederken bu kadının ortak çocukları olan kızlarını yanına çekerek kendisine karşı kutuplaştığını; cinselliği de kendisine (vakaya) karşı ceza aracı olarak kullandığını düşünmektedir… Vaka, boşandığı kadının akrabası olması nedeni ile bu eski eşine yüksek düzeyde destek vermektedir: Mahkemenin hükmettiği nafakanın iki katını ödemekte, zaman zaman bazı işlerini yapmakta ve mülkiyeti vakaya ait olan evde kira ödemeden yaşamaktadır. Bu vakanın, anksiyete bozukluğu ve kadınlardan zarar görme yönünde yoğun korkuları vardır. Kendi eğitim/meslek seviyesinden, iyi geliri olan, çekici, modern ve karizmatik bekâr kadınları (kariyer kadını) oyuna getirmeye, sosyal medya üzerinden sosyal çevresine sanki bu kadınlarla romantik ilişkisi varmış gibi göstermeye çalışmakta, fakat bu ilişkiyi gerçeğe dönüştürememekte; uzaktan uzağa sanki aralarında (senli benli) sosyal ilişki varmış gibi algı uyandırıp para ve başka çıkarlar elde etmeye çalışmaktadır. Parayı bu kadınlardan Cuma günleri sela okunurken istemektedir. Ancak, bu kadınlarla ikili ve yüz yüze iletişim kuramamakta ve böyle ortamlardan şiddetle kaçınmaktadır. Evlilik ilişkisinin kendisini travmatize ettiği için kadınlarla ikili ve yüz yüze iletişimden kaçındığını; ayrıca kariyer kadınlarını kadın olarak görmediğini söylemektedir. Vaka, erkekle cinsel ilişki yaşamaktadır.

Vaka Örneği 1'de görüldüğü gibi; Zimbardo ve Coulombe (2017), "Bitik erkekler: Teknoloji erkekliği nasıl sabote etti?" (Man (Dis)connected: How Technology has Sabotaged What it Means to be Male) adlı kitaplarında erkekliğin niteliğinin düşük olduğunu ileri sürmektedirler. Türkiye'de aileci ve Siyasal İslama dayalı kültürün ön plana çıkarılması ile birlikte, kadın çalışmalarına da ağırlık verildi. Bununla birlikte; kadın düşmanlığı, kadına yönelik şiddet, kadın cinayetleri, kadın sığınma evi gibi konular gündemlerde çok sık yer etmeye başladı. Vaka örneği 1'in de işaret ettiği gibi, Türkiye'de kadın sorunlarının kökten çözümü için, öncelikle erkeğin niteliğini yükseltmek gerekmektedir. Türkiye'de yaygın erkek modeli, nitelikleri zayıf bağımlı kadın ile evlenmekte ve onun aile hayatı içerisinde kendini geliştirmesini engellemektedir. İnsancıl kuramcılardan Carl Rogers'a (1902-1987; Akt., Zimbardo & Gerrik)

göre; doğuştan gelen potansiyeller ve tam olarak işlevde bulunma eğilimi ve Abraham Maslow'a (1970; Akt., Zimbardo & Gerrik) göre; kendini gerçekleştirme güdüsü baskılandığında insan ruh sağlığı ve uyumu bozulmaktadır. Bireysel olarak gelişmemiş insanın sağlıklı yakın ilişkiler kurması da mümkün olamamaktadır.

Türkiye'de boşanmış bireylere yönelik yakın sosyal çevrenin baskısı ve toplumun önyargılı yaklaşımı da en azından sosyal sağlığı olumsuz etkilemektedir. Buna, boşanmış bireylere yönelik kamu yararı düşük sosyal politikalar da eklendiğinde, sağlıksız ve uyumu bozuk vakalar ortaya çıkabilmektedir. Vaka örneği 1, Türk eğitim sisteminin bireyi hayata hazırlayamadığına da kanıt oluşturmaktadır.

Boşanma olgusu açısından Bekâr Danışmanlığının uyum sağlayıcı işlevi; öncelikle sağlıksız evlilik ilişkilerinin, sonrasında ise sağlıksız boşanma sürecinin yarattığı bozulmaları düzeltmeye yöneliktir. Bozulmanın derecesine bağlı olarak, psikiyatri ile işbirliği yapılabilir. İlişkiden kaynaklanan bozulmaları BD düzeltebilir. Örneğin, sağlıksız evlilik hayatı sonucunda boşanan bireyde karşı cinse, cinselliğe, romantik ilişkilere ve benzeri değişkenlere yönelik oluşan olumsuz şemalar düzeltilebilir. Stresle uyumsuz başa çıkma çabaları (Örn., kaçınma), depresyon ve kaygı gibi sıkıntılar bu şemalar sonucunda ortaya çıkmaktadır. Evlilik ve boşanma süreçlerine bağı olarak uzun süreli ve yoğun olarak yaşanan stres, travmatik etki yaratabilir. Bu süreçte birey, profesyonel ve sosyal destek alamadığında travma sonrası stres bozukluğu (TSSB) gelişebilir. TSSB, bireyin boşanma sonrasında geriye kalan hayatını da çok olumsuz etkileyebilir.

1.2.4.2.3. Destekleyici: BD, ağırlıklı olarak grup yaklaşımına ve sosyal desteğe dayanmaktadır. Boşanmış birey, kendisi gibi boşanmış bireylerden oluşan grupla bekâr danışmanlığı uygulamalarından destek elde edebilir. Diğer boşanmış bireylerin de benzer sorunlar yaşadıklarını görerek, kendisini yalnız ve aykırı hissetmeyebilir. Aynı ya da benzer sorunlarda onların çözüm yollarından faydalanabilir. Bu gruplarda ve bekâr danışmanı ile bireysel görüşmelerden elde ettiği bilgi ve duygusal destek ile kendini daha güçlü hissederek yaşamla daha etkin mücadele edebilir. Bilgi ve duygu destekleri zamanla araçsal desteğe de yol açabilir. Bekâr Danışmanlığı bağlamında sosyal destek hakkında daha fazla bilgi, "Sosyal Destek: Herkese Lazım" (Aydın, 2022) kitabından elde edilebilir.

Boşanmış bir kadın ya da erkek yaşadığı apartmanda komşulardan ne kadar destek alabilir? Kadınlar kocalarını erkekler karılarını kıskanır, kaç defa kapılarını açarlar bu insanlara? Bu nedenle, devletin hiçbir vatandaşını başkasına muhtaç etmemesi, ihtiyaç duyduğu desteği kendisinin sunması gerekir. Yaşları 18-54 arasında olan hiç evlenmemiş bireyler üzerinde yapılan bir araştırmada (Aydın, 2019a), yaş ve cinsiyet farkı olmaksızın tüm katılımcıların yirmi bir stres kaynağı içerisinden birinci sırada (en önemli) ortak stres kaynağının "başkalarına muhtaç olmaktan korkuyorum" olduğu bulunmuştur. BDT'inde sosyal destek ağırlıklı bir öneme sahiptir. İnsanların yalnız kalmaktan korktukları için istemedikleri evlilik yaptıkları da gözönüne alınarak, Türkiye'de yalnızlık bakanlığı kurularak boşanmış ve diğer bekâr bireylere etkin hizmetler sunulabilir.

1.2.4.2.4. Süreklilik: Boşanmış bireyler için önerilen BD; hayata hazırlık, hayat boyu ihtiyaç duyulan sosyal destek ve gelişimsel temellere dayandığı için süreklidir. BD, devlet tarafından boşanmış bireylere yönelik olarak her hafta düzenli bir şekilde yapılabilir.

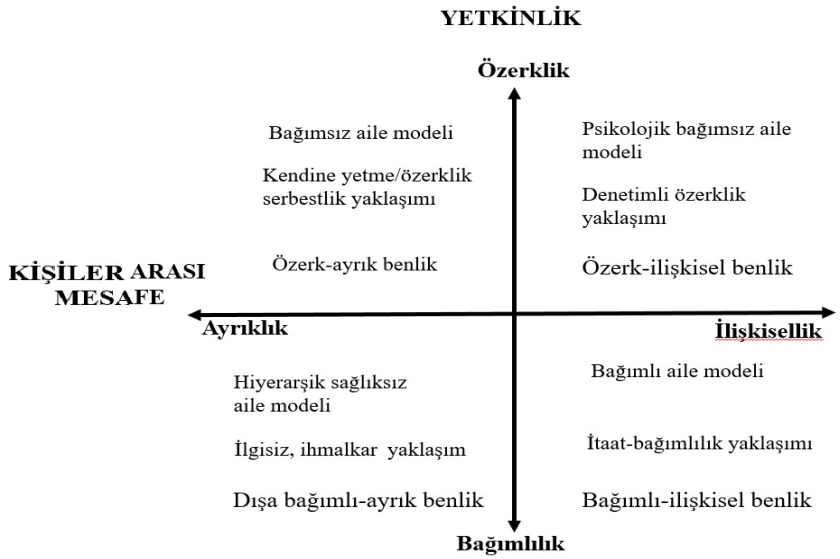
1.2.5. Özerk-İlişkisel Bekâr Danışmanlığı Modeli Açısından Boşanma Olgusu

Özerk-İlişkisel Bekâr Danışmanlığı Modeli (ÖİBDM), Aydın'ın (2017, 2019a) Bekâr Danışmanlığı Teorisi ve Kağıtçıbaşı'nın (2005) Aile Kuramı ve Benlik Modeline dayanmaktadır. Şekil 1 Kağıtçıbaşı'nın Aile Kuramı ve Benlik Modelini göstermektedir.

1.2.5.1. Çiğdem Kâğıtçıbaşı'nın Aile Kuramı ve Benlik Modeli

Şekil 1

Yetkinlik, Kişiler Arası Mesafe, Aile ve Benlik Türleri (Kağıtçıbaşı, 2010).

Şekil 1'de görüldüğü gibi, Aile Kuramında dört farklı aile modeli ve bu modeller ile uyumlu dört farklı anne-baba yaklaşımı bulunmaktadır. Çocuk yetiştirmeye yönelik bu yaklaşımlar, dört farklı benlik modelini ortaya çıkarmaktadır. İçinde yaşanan çevre koşulları (politikalar, kültür, sosyoekonomik düzey gibi), aile modelinin ve anne-baba yaklaşımının oluşumunda büyük rol oynamaktadır.

Kağıtçıbaşı'nın benlik modellerinin gelişim, uyum ve/veya sağlık durumları:

1. Özerk-ayrık benlik: İlişki eksik (gelişim ve uyum yetersiz)
2. Bağımlı-ilişkisel benlik: Özerklik eksik (gelişim ve uyum yetersiz)
3. Dışa bağımlı-ayrık benlik: Hem özerklik hem de ilişkisellik eksik (sağlıksız benlik)
4. Özerk-ilişkisel benlik: Hem özerklik hem de ilişkisellik mevcut (sağlıklı benlik)

1.2.5.2. Aydın'ın Özerk-İlişkisel Bekâr Danışmanlığı Modeli

Özerk-İlişkisel Bekâr Danışmanlığı Modelinin (ÖİBDM; Aydın, 2017, 2019a, 2020) amacı, Bekâr Danışmanlığının iki ana amacı olan "bekâr yaşamına hazırlık" ve "evlilik/aile yaşamına hazırlık" çalışmaları çerçevesinde bekâr bireylere özerk-ilişkisel yönelimler kazandırmaktır. Özerk-ilişkisel benlik modeli de bu yönelimlerin merkezini oluşturmaktadır. Gelişimsel, önleyici ve müdahaleye dayalı ÖİBDM programlarında aşağıdaki noktalara yoğunlaşılması önerilmektedir.

Özerklik ve ilişkisellik temel psikolojik ihtiyaçlardır. Tüm ilişki bağlamlarında; özerklik ve ilişki ihtiyaçlarının yeterince karşılanması, özerk-ilişkisel benlik modelinin, özerk-ilişkisel cinsiyet rollerinin, iletişim tarzının, tutum ve davranışların geliştirilmesi, pekiştirilmesi ve işlevsel kılınması esastır.

Örneğin; özerk-ilişkisel bekâr yaşam stili, romantik ilişkilerde özerk-ilişkisel arkadaş/partner, aile ilişkilerinde özerk-ilişkisel birey, sosyal destek ağları ile ilişkilerde özerk ilişkisel birey, evlilik ilişkilerinde özerk-ilişkisel eş, çocuk ile ilişkilerde özerk-ilişkisel anne ve baba, çalışma hayatında özerk-ilişkisel çalışan, özerk-ilişkisel yönetici, özerk-ilişkisel vatandaş, özerk-ilişkisel öğrenci gibi. Fakat maalesef; bağımlı benliğe sahip insan modeli, Türkiye'nin tüm

bağlamlarında yaygın olduğundan gündelik, gelişimsel ve travmatik stresler de çok yüksek düzeylerdedir.

Yapılan çalışmalara (Örn., Aydın, 2019b) göre, kadın ve evli bireyler, erkek ve bekâr bireylere göre daha fazla düzeyde ilişkiselliğe, erkek ve bekâr bireyler ise ise kadın ve evli bireylere göre daha fazla düzeyde özerkliğe sahiptirler. Böyle olunca, her iki cinsiyetin de gelişiminde ve uyumunda yetersizlikler ortaya çıkmaktadır. Boşanmış kadınların özerkliğinin ve boşanmış erkeklerin ilişkiselliğinin geliştirilmesi streslerle daha etkin başa çıkmalarına ve yaşam kalitelerinin yükselmesine olanak sağlayabilir. Bu iki ihtiyacın karşılanması, özellikle sağlıksız evlilik/aile ilişkileri ve çekişmeli boşanma süreci ile travmatize olmuş bireylerde travmaların izlerinin silinmesinde etkili olabilir.

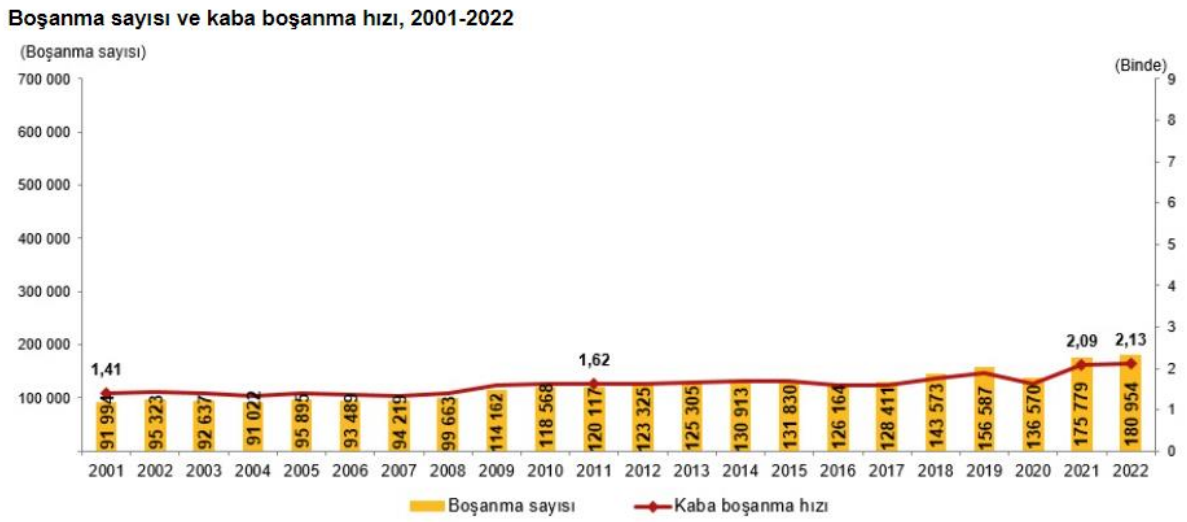
1.2.6. Bekâr Danışmanlığının Gerekçeleri Açısından Boşanma Olgusu

Bu başlık ile "Neden Bekâr Danışmanlığına ihtiyaç vardır?" sorusuna yanıt verilmektedir. Bilimin önemli işlevlerinden biri kategorileme ve isimlendirmedir. Bekâr Danışmanlığı Teorisinde (Aydın, 2017, 2019a) Bekâr Danışmanlığını gerektiren iki grup neden vardır. Bunlar, 1) bireysel ve 2) çevresel olarak gruplandırılıp isimlendirilmiştir. Bireysel olanlar çevreden kaynaklanmayıp bireysel farklılıklar ile ilgili iken çevresel olanlar çevreyle ilgilidir. Örneğin, boşanma ile ilgili birkaç çevresel neden şöyle sıralanabilir: Toplumun boşanmış bireylere önyargılı yaklaşımı, ailevi ve sosyal politikaların kamu yararını yeterince gözetmemesi, boşanma sayılarının toplumda dikkat çekici düzeyde artması gibi. Aşağıda boşanma ile ilgili birkaç çevresel gerekçe BD ile ilişkilendirilerek açıklanmaktadır.

1.2.6.1. Boşanma sayı ve hızındaki artış: Şekil 2'de (TÜİK, 2023) görülebileceği gibi, boşanma sayısıları; 2001 yılında 91.994,00 iken 2020'de 136.570, 2021'de 175,779 ve 2022'de 180,954 olmuştur. Kaba boşanma hızı da 2001'de 1,41 iken 2011'de 1,62, 2021'de 2,09 ve 2022'de 2,13 olmuştur. Bu verilerden boşanma sayısı ve hızında sürekli bir artış olduğu anlaşılmaktadır. Bu artışın birçok nedeni olabilir. Bu bireylere evlenmeden önce BD yapılsa idi, boşanmada bu kadar artış olur muydu? Evlilik oranları yükselir miydi? Öte taraftan, boşandıktan sonra BD yapılması gereken çok sayıda boşanmış birey olduğu anlaşılmaktadır. Boşanmaya uyum modelleri ve araştırma bulguları, boşanma olgusunun olumsuz stres yaşantısı olduğunu göstermektedir. Özellikle çekişmeli boşanmalarda boşanan bireylerin ve çocuklarının boşanmayı travmatik düzeyde deneyimledikleri anlaşılmaktadır. Bu durum, ciddi bir toplumsal soruna işaret etmektedir. Boşanma olgusuna çözüm; devlet desteğini, sosyal destek kaynaklarının desteğini ve profesyonel desteği gerektirmektedir. BD, profesyonel psikolojik destektir. BD, evlenmeden önce ve boşandıktan sonra yapıldığında boşanma olgusunu nasıl olumlu etkileyebileceği aşağıda kısaca açıklanmaktadır.

Şekil 2

Türkiye'de 2001-2022 Yılları Arasına Ait Boşanma Sayısı Ve Kaba Boşanma Hızı (TÜİK, 2023).

1.2.6.2. Evlenmeden Önce Bekâr Danışmanlığı

Evlilik dışı cinsel ilişki, İslam Dininin ve/veya Siyasal İslamın yaygın olduğu ülkelerde kabul görmemektedir. Buna bağlı olarak, bireye kadın ve erkek arasında mesafe olması yönünde güçlü bir ailevi ve toplumsal baskı veya yaptırım uygulanmaktadır. Bu nedenle, insanlar yakın ilişkilerde kendilerini ve karşı cinsi yeterince tanımadan ve deneyim kazanmadan evlenmektedirler. Tüm İslam ülkelerinde yaygın olan bu durum, BD'nı gerektiren en önemli nedendir. BD ile insanların, en azından bilgilenerek ve psikolojik danışmanlıktan geçerek evlenmeleri; evlilik kararını, evlilik uyumu ve doyumunu olumlu etkileyebilir.

Vaka Örneği 2

Hekim: *Evlenmeden önce evliliğe ve aileye hazırlayan eğitim veya danışmanlık gibi bir hazırlığa mutlaka ihtiyaç var. Ergenlik döneminde kızım var. O'nun böyle bir hazırlıktan geçmesini istiyorum. Telefonumu versem bu tür çalışmalarınız hakkında bilgilendirir misiniz?*

Bekâr Danışmanı: *Elbette! Sizi tebrik ediyorum, kızınızı gerçekten seviyorsunuz!*

Vaka Örneği 2'nin de işaret ettiği gibi, bireyleri evlilik ve aile hayatına bilimsel bilgiler, terapötik deneyimler ve sosyal destek ile hazırlamak gerekmektedir. Bireyleri, sağlıklı evlilik ve aile hayatına hazırlarken örnek olarak şunlar yapabilir: Eş seçimi; doğru zamanda doğru kişiye karar verme; kendini ve karşı cinsi tanıma; yakın ilişkinin doğası, bu ilişkiyi başlatma, sürdürme ve bitirme, iletişim, çatışma çözme ve stresle başa çıkma becerileri; çocuk eğitimi ve gelişimi, demokratik ve psikolojik/duygusal bağlı aile modeli (denetimli özerklik yaklaşımı); özerk-ilişkisel yönelimler gibi konularda bilgilendirme, bilinçlendirme, beceriler kazandırma, danışana uyumsuz düşünce ve davranışlarını gösterme, uyuma yönelik yeni düşünceler ve davranışlar kazandırma, devlete ait yardım ya da destek kaynaklarına yönlendirme gibi.

Gözlemler göstermektedir ki ortalama bir insan; bekâr kalmayı düşünmek dahi istememekte, bekâr hayatına hazırlanmak ise onun aklının ucundan bile geçmemektedir. Birey, aldığı BD yardımı ile bakış açısını genişleterek alternatif bir yetişkin yaşam şekli olan bekâr hayat fenomenine sahip olabilir. Böylece kendine özgü bir bekâr yaşam stili belirleyip onu geliştirebilir. Maksat, kaliteli bekâr hayat sürmektir. Böyle bir bilinçli hayat, ne evliliğe karşı olmak ne de onu

saplantı haline getirmektir. Birey; uygun eş adayı ile karşılaştığında bilinçli bir karar ile evlenmeyi tercih edebileceği gibi sağlıklı romantik ilişkiler yaşamayı da tercih edebilir.

1.2.6.3. Boşandıktan Sonra Bekâr Danışmanlığı

BDT'nde Bekâr Danışmanlığının sadece evlenmeden önce değil, boşandıktan sonra da yapılması önerilmektedir. Boşanma; doğru bir karar ve anlaşmalı gerçekleşse bile boşanan tarafların ve çocukların yaşamlarında büyük değişim yaratır. Bu stres, çekişmeli ve istemeden gerçekleşen boşanmalarda daha yüksek düzeydedir. Stresin önemli nedenlerinden biri değişimdir. Büyük değişim büyük strese yol açar. Holmes ve Rahe'e (1967) göre; olumlu ve olumsuz olaylar, yaşamda yarattıkları değişim miktarıyla orantılı olarak strese yol açmaktadır. Bu araştırmacıların geliştirdikleri Sosyal Yeniden Uyumu Derecelendirme Ölçeği–SYUDÖ, çeşitli olumlu ve olumsuz olayların yarattıkları değişim oranlarını göstermektedir. SYUDÖ listesinde yirmi bir değişim yaratan olaydan birinci sırada eşlerden birinin ölümü, ikinci sırada ise boşanma yer almaktadır. Boşanma, ölüm gibi bir kayıp ve yas yaşantısıdır. Sonuç olarak; boşanma, tarafların hayatlarında büyük değişim yarattığından, büyük çaba gerektiren uyum sürecidir. Boşandıktan sonraki hayata yeniden uyum için çeşitli modeller geliştirilmiştir. Örneğin, Fisher'in (1978) Boşanmaya Uyum Modeli bunlardan birisidir.

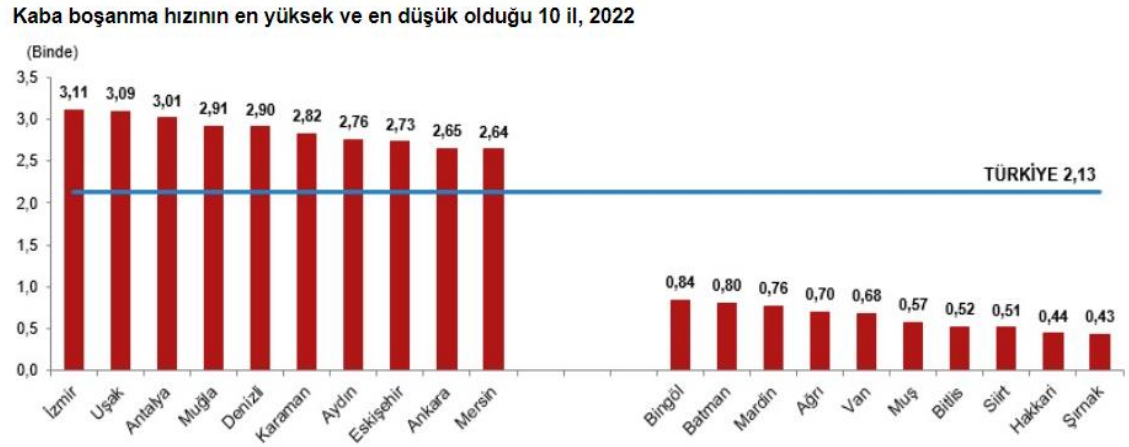
BD'nin iki önemli amacı olan kaliteli bekâr hayatına ve sağlıklı evlilik ve aile hayatına hazırlık çalışmaları, boşanmaya uyum programlarının temel konuları olabilir. Özerk-İlişkisel Bekâr Danışmanlığı Modeli (ÖİBDM) de boşanma sonrası hayata uyum için denenebilir. Araştırma bulguları ışığında, özerklik ve ilişkiselliğin boşanmadan doğrudan etkilenen bireyler için önemli ihtiyaçlar olduğu göz önüne alınırsa, ÖİBDM işlevsel olabilir.

1.2.6.4. İl Düzeyinde Boşanmalar

Şekil 3'te (TÜİK, 2023) görülebileceği gibi, 2022 yılında kaba boşanma hızının en yüksek olduğu iller; sırası ile İzmir (‰3,11), Uşak (‰3,09) ve Antalya (‰ 3,01), en düşük olduğu iller ise sırası ile Şırnak (‰ 0,43), Hakkari (‰0,44) ve Siirt (‰0,51) olmuştur.

Şekil 3

Türkiye'de 2022 Yılında Kaba Boşanma Hızının En Yüksek ve En Düşük Olduğu On İl (TÜİK, 2023)

Boşanmanın; en yüksek olduğu illerden İzmir Ege, Antalya Akdeniz Bölgelerinde yer alan ve Türkiye'nin denize kıyısı olan illerdir. Uşak da Orta Anadoluya yakın olmak ile birlikte Ege Bölgesinde yer alıp İzmir'e yakın bir ildir. Başta Antalya olmak üzere bu iller, iç ve dış turizmin en yoğun olduğu şehirlerdir. Özellikle dış turizm ve Ortadoğu yoğunluklu olmayan ülkelerden gelen göçler nedeni ile, bu illerde Batı kültürü etkisinin daha fazla olduğu söylenebilir.

Boşanmanın düşük olduğu illerden, Şırnak ve Siirt Türkiye'nin Güneydoğu ve Hakkari ise Doğu Anadolu bölgelerinde yer almaktadır.

Boşanmanın illere göre yüksek ve düşük oluşunun nedenleri, bu illerin yer aldığı bölgelerin özellikleri ile açıklanabilir. Boşanmanın düşük olduğu illerin yer aldığı Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde aile ve toplum baskısı daha yüksektir. Kültür, daha geleneksel ve Siyasal İslam odaklıdır. Bu genel bilgilerden yola çıkarak, Şekil 1'de yer alan "bağımlı aile ve hiyerarşik sağlıksız aile" modellerinin daha yaygın olduğu söylenebilir. Bu tür aile modellerinde bağımlı benliğe sahip insan modeli yetişmektedir. Bağımlı-ilişkisel ya da dışa bağımlı-ayrık benlik modeline sahip kadın, aile büyüklerine ve erkeğe boyun eğer ve itaat eder. Aile içinde kadına daha az değer verilmekte, kadın baskılanmakta ve gelişimini engellenmekte, aile içi ve çevreyle ilişkiler erkek otoritesi ile düzenlenmektedir. Bu tür ailelerde doğurganlık da çok yüksektir. Çocuk, aile otoritesinin gelecek yaşamındaki en temel ekonomik güvence ve sosyal destek kaynağıdır. Kalabalık ortamda sağlıksız benlik modeline sahip çocukların yetişme olasılığı daha yüksektir. Baskı ortamlarında özgürlük olmadığı için özerklik, girişimcilik, gelişim ve uyum da düşük olmaktadır. Dahası kök aileler; eş seçimini yapmakta, çocuk yaşta evlendirmekte, yeni evlilerin ilişkilerini düzenlemektedir. Bu bölgelerde yaygın aile modelinde, ihtiyaçların karşılanmasında ve stresle başa çıkmada korkutma, baskı, şiddet, sosyal destek ve dine yönelim daha yüksek düzeylerdedir. Tüm bunlara bağlı olarak, evlenme oranları daha yüksek ve boşanma oranları ve hızı daha düşük olabilir. Boşanma oranı ve hızı, bu bölgelerden özgürlüğün yüksek olduğu diğer bölgelere ve yurtdışına genç göçün fazla olmasına bağlı olarak da daha düşük olabilir.

> Başlangıçta, «ikinci sınıf evlât», sonra «gelin» kimlikleri içinde sürekli ezilen kadın, bu niteliklerinden anne olduktan sonra kurtulmaya, aile içinde giderek güç kazanmaya ve çocukları üzerinde mutlak bir egemenlik kurmaya başlar. Çoğu Türk ailesinde anne çocuklara daha yakındır ve onlara ilişkin gerçek karar organıdır. Ancak, bu kararların ve de özellikle engelleyici ve cezalandırıcı nitelikte onların ilânı babaya bırakılır. Böylece otorite biçimsel olarak baba tarafından temsil edilir ve bu otoriteye duyulan saygı, korkuyla eşanlam taşır. Bu durum aile içinde babayı oldukça sevimsiz bir yere koyar ve geleneklerin kendisine verdiği bu rolü sürdürmek durumunda kalan baba çoğu kez çocuklarıyla sıcak ve yakın ilişkiler kurmaktan alıkonmuş olur (Geçtan, 1993, s.140).

Geçtan'dan (1993) yapılan yukarıdaki alıntıya sık rastlanılan gözlemler eklendiğinde şöyle bir tablo ortaya çıkmaktadır: Alıntıdaki erkeğe/eşine bağımlı olan kadın; çocukları yetişkin olduktan sonra da güç elde ediyor, özellikle erkek çocuğu yanına alarak eşine karşı kutuplaşıyor, eşini ötekileştiriyor. Bu kadınların, sosyal ortamlarda bile eşine karşı kaşları çatık, mesafeli ve aşağılayıcı yüz ifadelerini görmek oldukça mümkündür. Dahası, aile dışından kişilerle (örneğin komşularla) çatışarak eşinin başını sıkıntıya sokmak gibi çeşitli taktikler uygulamaktadırlar. Orta ya da ileri yaştan bir erkek (ya da kadın) böyle bir aileyi sürdürmeli mi, boşanmalı mıdır? Geleneksel ve bağımlı benlik modeline sahip kadınlar; erkek çocukları ile aralarına mesafe koyamamakta, onları kendilerine bağımlı yetiştirmektedirler. Bu kadınların yetiştirdiği bekâr erkeğin Bekâr Danışmanlığından geçtikten sonra evlenmesi, büyük önem taşımaktadır. Dolayısı ile geleneksel çevrelerde boşanmanın az olması, o bağlamlardaki yaygın aile modelinin sağlıklı oluşunun göstergesi değildir.

Boşanmaların daha yüksek olduğu bölgelerde dış turizm ve Batı'ya ait kültürel değerlerin yaygın olduğu ülkelerden Türkiye'ye gelen göçe bağlı olarak Batı kültürünün etkisi daha yüksek olabilir. Bu bölgelerde insan çeşitliliğinin fazla olması ile birlikte, özendirici uyarıcı (Bolles, 1972; Rescorla & Solomon, 1967; Akt., Morris, 1996) ilkesi daha sık işliyor olabilir. Batı kültüründe bireysel gelişim, bireysellik, özgürlük ve özerklik en temel değerlerdir. Batı kültüründe kadına değer verilmekte, kadının kendisini geliştirmesi ve özerkliği desteklenmektedir. Tüm bu değerler ve yaklaşımlara bağlı olarak, boşanmış bireyler üzerinde aile

ve toplum baskısı daha düşük olabilir. Evliliğin ve çocuğun psikolojik değeri; ekonomi, toplumun beklentisi/bakış açısı ve kültür gibi dışsal nedenlerden çok daha önemli olabilir. Turistik bölgelerde sosyoekonomik düzey de daha yüksektir. Orta ya da yüksek sosyoekonomik düzeye ve özerkliğe sahip olan bireyler, mutsuz ve çatışmalı bir evliliği sürdürmenin tarafların (kendileri ve çocukların) gelişim, uyum ve esenliğini olumsuz etkilediğini düşünerek boşanmayı sağlıklı bir karar olarak tercih ediyor olabilirler. Denize kıyısı olan illerde sıcak iklim ve doğal güzellikler de (yeşil alanlar) evlenme ve boşanmalarda etkili olabilir. Yeşil alanlar, stresi azaltarak (Dimitrov-Discher vd., 2022) yakın ilişkiler için psikolojik ve hormonal bağlam oluşturuyor olabilir. Bu da evlenme ve boşanma hızını yükseltiyor olabilir.

Okuyucu; kültür, aile ve benliğin boşanma ile ilişkisi hakkında daha fazla bilgi ve farkındalığa sahip olabilmek için "Benlik, Aile ve İnsan Gelişimi: Kültürel Psikoloji" (Kağıtçıbaşı, 2010) adlı eseri inceleyebilir.

1.2.6.5. Boşanma Nedenleri

Bu araştırmada, TÜİK'nun (2023) 2001-2022 yılları arasına ait boşanma nedenlerine ilişkin elde ettiği verilerin, ortalama ve standart sapmaları hesaplandı. Bu hesaplamadan elde edilen bulgular Tablo 1'de sunulmaktadır.

Tablo 1

TÜİK'in 2001-2022 Yılları Arasına Ait Boşanma Nedenleri Puanlarının Ortalama ve Standart Sapmaları

No	Büyüklük Sırası	Boşanma Nedeni	N (Yıllar: 2001-2022)	$\bar{x}$	SS
1	6	Akıl Hastalığı	22	41,3636	11,65188
2	2	Bilinmeyen	22	3116,7727	1011,60132
3	8	Cana Kast ve Pek Fena Muamele	22	28,8182	8,30167
4	7	Cürüm ve Haysiyetsizlik	22	38,6364	15,76478
5	3	Diğer	22	884,4545	322,61723
6	1	Geçimsizlik	22	116787,3636	26664,32898
7	4	Terk	22	218,4091	77,75031
8	5	Zina	22	88,7273	19,08423

Tablo 1'de yer alan boşanma nedenlerine ait ortalamalar en yüksekten en düşüğe doğru sıralandığında; 1) Geçimsizlik, 2) Bilinmeyen, 3) Diğer, 4) Terk, 5) Zina, 6) Akıl Hastalığı, 7) Cürüm ve Haysiyetsizlik ve 8) Cana Kast ve Pek Fena Muamele önem sırasında yer almaktadır.

Birinci sırada en yüksek boşanma nedeni geçimsizliktir. Geçimsiz kelimesi Türk Dil Kurumu'na (TDK, 1932) ait Türkçe Sözlükte "Çevresindekilerle iyi geçinemeyen, kavga çıkaran, dirliksiz." Geçimsizlik ise, "Geçimsiz olma durumu" olarak tanımlanmaktadır. Geçimsizlik sorunu; evlilik ve aile danışmanlığı uygulamaları ile çözülebileceği gibi, evlenmeden önce sağlıklı evlilik ve aileye hazırlık amacı bağlamında yapılacak BD çalışmaları ile de kontrol edilebilir.

TÜİK'nun (2023) verilerinden elde edilen hesaplamada en dikkat çekici olan, "Bilinmeyen"in ikinci ve "Diğer"in ise üçüncü sırada yer almasıdır. Boşanma hukukunda çoğunlukta olan nedenlerin bilinmeyen ve diğer diye kapalı tutulması gerçek sorunları gizlemektedir. Gerçek sorunlar bilinmez ise etkili çözümler üretmek mümkün olamaz. Boşanma nedenlerini; "bilinmeyen ve diğer" diye ifade etmek yerine, açık ve ölçülebilir şekilde ortaya koyabilmek için şöyle bir yol izlenebilir: Bütün boşanmalarda taraflardan (boşanan bireyler, bunların çocukları) kimlik bilgileri alınmadan boşanma nedenlerine ilişkin Likert tipi bir ölçek ile veri toplanabilir. Ölçekte yer alacak sorular, mahkeme duruşmalarından, bilimsel araştırmalardan ve taraflar ile özel görüşmelerden elde edilebilir. Toplanan veriler, istatistiksel

olarak analiz edilerek ve tanımlanarak yayımlanabilir. Bilim insanları bu verileri ve tanımlamaları esas alarak çözümler üretebilir. Elde edilen veriler, tanımlamalar ve çözümler; Hukuk, Bekâr Danışmanlığı, Evlilik ve Aile Danışmanlığı gibi alanlarda yapılan akademik eğitim ve terapötik uygulamalarda ve hukukçular tarafından karar aşamasında, ailevi ve sosyal politikalar ve yasalar düzenlenirken kullanılabilir.

Boşanma nedenleri ve boşanma sonrasında karşılaşılan güçlüklere ilişkin İzmir ili örneklemi üzerinde yapılan bir araştırmaya (Aktaş-Akoğlu & Küçükkaragöz, 2018) göre; boşanma nedenleri sırası ile şunlardır: En çok "zina, sözlü ve/veya fiziksel şiddet, kötü alışkanlıklar ve maddi konular" boşanma nedeni olarak gösterilmektedir. Kadınlarda bu sorunları boşanma nedeni olarak gösterme oranı, erkeklere göre daha yüksektir. Boşanma nedenleri arasında, "sözlü ve/veya fiziksel şiddet"i en yüksek oranda boşanma nedeni olarak belirtenlerin, görücü usulü ile istemeyerek evlilik yapanlar olduğu sonucu ortaya çıkmıştır. Şiddet nedeniyle evliliklerini sonlandıran bireylerin, boşanma sonrası ruh sağlığı desteği alma oranlarının daha yüksek olduğu ortaya konmuştur. Boşanma sonrasında, çocuğu olmayanların, çocuğu olanlara oranla daha yüksek oranda ruhsal/duygusal sıkıntı yaşadıkları, ancak ailedeki çocuk sayısı arttıkça ekonomik sıkıntı yaşama oranlarının da yükseldiği sonucu ortaya çıkmıştır. Boşanma sonrası karşılaşılan sorunların genellikle maddi olanakları kısıtlı olan bireylerde daha fazla güçlük yarattığı sonucuna varılmıştır.

Araştırmacılar (Aktaş-Akoğlu & Küçükkaragöz, 2018); evlilik aşamasında olan çiftlerin, evlilikten beklentileri, sorunları ve baş etme yöntemleri konularında evlilik öncesinde ücretsiz danışmanlık hizmeti almalarını önermektedirler. Tüm bunlar da göstermektedir ki BD'na ihtiyaç vardır. Bu hizmet, evlilik aşamasına gelmeden çok önce on sekiz yaşından başlanmak üzere bütün bireylere devlet tarafından ücretsiz olarak sunulmalıdır.

1.3. Boşanma Konusunda Yapılan Bilimsel Çalışmalar ve Bekâr Danışmanlığı

Boşanma konusunda çoğunluğu 2022 yılında yayımlanmış doktora tezleri olmak üzere bilimsel araştırmalar incelendi. Bu çalışmaların bazı bulgularına ve önerilerine aşağıda yer verilmektedir.

Altunkeser (2022), boşanmış bireyler üzerinde Fisher'in boşanma sonrası yaşama uyum programının etkililiğini incelemiştir. Programın; kişisel gelişim üzerinde, boşanma sonrasında yaşanan zor duygularla baş etmede, geleceğe ilişkin kararlarda olumlu etkisinin olduğunu bulmuştur.

Kelebek-Küçükarslan (2022), feminist sosyal çalışma perspektifiyle kadınların çekişmeli boşanma deneyimlerini incelediği çalışmada şu bulguları elde etmiştir: Çekişmeli boşanma süreci; sadece hukuki değil finansal, kültürel ve psikososyal zorlukları da beraberinde getirmektedir. Araştırmacı; çekişmeli boşanmış olup çocukların velayetlerini ve bakım yüklerini üstlenen ve nafaka alamayan kadınların annelik deneyimlerini açıklamak için "ağırlaştırılmış annelik" kavramını kullanmıştır. Kadınlar, en kısa sürede boşanabilmek için yasal haklarından vazgeçmişlerdir. Özgürleştirici ve güçlendirici hizmetler yerine kadınlara aileci ideolojiye dayanan hizmetler sağlanmıştır. Araştırmacı, sosyal politikaların ve hizmetlerin kadınların ihtiyaçları dikkate alınarak düzenlenmesi ve feminist perspektiften yararlanılması gerektiğini önermektedir.

Uyar, (2022) kadınların boşanma sonrası yaşama uyumunu, Bilişsel Davranışçı Kurama dayalı psikoeğitim programının etkililiği açısından incelemiştir. Bu araştırmada yaşama uyum, Fisher Boşanmaya/Ayrılığa Uyum Ölçeği ile ölçülmüştür. Araştırmada kadınların yas tepkilerinin, ilişkiden duygusal ayrışma düzeylerinin, öfke tepkilerinin azaldığı ve kendilik değerlerinin yükseldiği gözlemlenmiştir. Uyar'ın politika yapıcılarına yönelik önerileri aşağıdaki alıntıda yer almaktadır.

> Boşanma oranlarındaki gözle görülür artış ve boşanmanın olumsuz etkileri dikkate alındığında boşanmış bireylerin boşanma sonrası yaşama uyumlarında desteklenme ihtiyacı içerisinde olduğu ifade edilebilir. Nitekim yurt dışında özellikle çocuk sahibi olan boşanmış bireylerin zorunlu katılması gereken eğitim programlarının olduğu ve hem bireyin hem de çocuğun uyum süreçleriyle ilgili deneysel çalışmaların yaygınlıkla gerçekleştirildiği görülmektedir. Bu bağlamda daha sınırlı sayıda uygulamanın gerçekleştirildiği Türkiye'de politika yapıcıların mevcut araştırma bulgularından yararlanması ve boşanmış bireylerin uyum süreçleriyle ilgili koruyucu/önleyici veya müdahale edici kapsayıcı kurumsal hizmetler üretmesi önerilebilir (Uyar, 2022).

Kara (2022), "Dezavantajlı ailelerde yeniden evlenme ve boşanma döngüsü: Tek ebeveynlik deneyimleri" konulu doktora çalışmasında evlilik, boşanma, hukuksal problemler, sosyal destek, sosyal yaşam ve üvey aile olmak üzere altı tema elde etmiştir.

> Bu temalar çerçevesinde önemli noktalar şöyledir: Tek ebeveynli aileler çoğunlukla kadınlardan oluşmaktadır. Yeniden evlenme ve boşanma döngüsü; çoğunlukla alt sosyoekonomik düzeyde, erken yaşlarda yapılan evliliklerde ve parçalanmış aile içinde yetişmiş, kök ailesinin de benzer soruna sahip olduğu bireylerde gözlemlenmektedir. Evlilikten beklentilerinin karşılık bulmaması, boşanmanın bir zorunluluk haline gelmesi, boşanma sonrası geniş ailenin olumsuz tutum ve yaklaşımı bireyleri yeniden evlenme ve boşanma döngüsüne itmektedir. Kök aile yapısının bireyin yetişkinlik döneminde, bireysel yaşam ve evlilik deneyimleri üzerinde büyük etkisi vardır. Geleneksel ve kültürel değerlerin etkisi ile erken yaşta yapılan ilk evlilikler yaygın olarak ilk beş yıl içerisinde çözülürken kısa süre içerisinde yeniden evlenerek üvey aileleri inşa etmektedirler. İkinci evliliklerin kısa süre içerisinde ve acele verilen kararla gerçekleşmesi hüsranla sonuçlanmaktadır. Yeniden evliliklerde; müşterek beklenti ve mutluluktan ziyade bireysel mutluluk, yalnız kalma korkusu önemli rol oynamaktadır. Evlilik öncesi bireylerin birbirlerini henüz yeterince tanımamaları, evlilikten beklentileri konusunda karşılıklı paylaşım ve uzlaşmaya varmadan aceleyle evliliğe karar vermeleri, evliliği daha kırılgan hale getirmektedir. Erken yaşta gerçekleştirilen evlilikler boşanma ile sonuçlanırken bireyler en çok desteği yine ailelerinden almaktadırlar. Ancak evlilik ve boşanma durumu birden fazla kez tekrar ettiğinde ise aile desteği çoğunlukla sınırlı kalmakta veya tamamen kesilmektedir. Diğer bir deyişle aileleri ve yakın çevreleri tarafından dışlanan ve yalnızlaştırılan dezavantajlı tek ebeveynli aileler, sınırlı olan sosyal ağlarının giderek daralması ile izole bir yaşamı tercihe maruz bırakılmaktadırlar. Dolayısıyla bu aileler için en önemli destek formel destek sistemleri içerisinde yer alan devlet desteği olarak ortaya çıkmaktadır (Kara, 2022).

Yılkan (2022), boşanmış erkeklerin boşanma deneyimlerini incelediği doktora çalışmasında şu bulguları elde etmiştir: Boşanmış erkekler, boşanma sürecinde ve sonrasında pek çok sorun yaşamaktadırlar: Evliliklerin bir kısmı katlanılması gereken acı birer tecrübedir. Sorunlu başlayan evlilikler, sorunlu bir şekilde devam etmektedir. Sorunlu evliliğin bitirilmesinde ilk adımı atan kadındır. Evliliğin sorunsuz yürümesinde çiftler kadar ailelerin anlaşması da önemlidir. Boşanmış erkeklere göre, boşanmaların artışında geleneksel medya, sosyal medya ve mevcut yasalar etkilidir. Boşanmaların nedeni; ekonomik ve cinsel sorunlar, şiddet ve aldatmadır. Çekişmeli boşanmalar çok uzun sürmektedir. Bu durum boşanamayan kişileri çıkmaza sokmakta ve sorunlar yaşatmaktadır. Boşanma sürelerinin çok uzun olması bazen tarafların birbirine zarar vermesine neden olmaktadır. Bu durum bazen "cinnet" geçirmeye kadar gidebilmektedir. Boşanma sürelerinin fazla uzun olması taraflar için yıpratıcı olurken aynı zamanda yeni bir hayat kurmalarını da engellemektedir. Boşanmış kişilerin toplumda kabul görmedikleri ve güvensiz bulundukları görülmüştür. Boşanmış erkeklerin sorun yaşadığı birincil alanların başında

çocuklarını görememe problemi gelmektedir. Eski eşlerin birbirlerinden "öç" almak için çocukları kullandıkları anlaşılmıştır. Çocukları ile eskisi gibi ilişkilerini sürdüremediklerini, bunun yerine daha sanal ve uzaktan bir ebeveynlik pratiği yürüttüklerini belirtmişlerdir. Boşanmış erkeklerin yaşadığı bir diğer problem ise çocuk icrasıdır. Bu anlamda çocuğun eşya gibi haczedilmesi eleştirilmiştir. Birçok boşanmış baba, çocuğu ile ebeveyne yabancılaşma sorunu yaşadığını belirtmiştir. Boşanmış erkeklerin neredeyse tamamı boşanmaya dair yasal düzenlemeleri eleştirmiştir. Bu sorunlarla baş etmede; aile, arkadaş, akraba ve uzman desteği önemlidir. Nitekim sosyal destek alan boşanmış erkeklerin hem yaşam doyumunun hem de boşanmaya uyumlarının daha yüksek olduğu görülmüştür. Erkeğin evin geçimini yapan aile reisi düşüncesi ve ailesini kimseye muhtaç etmemesi gerektiği fikri, erkeği ezen bir duruma da dönüşebilmektedir. Bu anlamda eşini çalıştırmamak için birden fazla işte çalışmanın yanı sıra hiçbir sosyal aktivite içerisinde bulunamayan, çok fazla para kazanması gerektiğini düşünen, "eve bakmak, evdekileri kimseye muhtaç etmemek" düşüncesine sahip olmak erkeği ezen durumlardır. Cinsiyet rolleri gereği erkeklerin "kadın işleri"ni yapmamaları gerektiği fikrinden dolayı boşanma sonrası kadın işi olarak görülen ütü yapmak, yemek yapmak, temizlik yapmak gibi rutin işleri yapmada zorluk yaşadıkları görülmüştür. Çekişmeli boşanmalarda yaşanan kötü deneyimlerin etkisi uzun sürebilmektedir. Kişiler, boşanma sonrası kaygı, stres, depresyon, psikolojik sorunlar gibi problemlerle karşı karşıya gelebilmektedirler. Sosyal destek alan (akraba, arkadaş) boşanmış erkeklerin ilişkiden duygusal ayrışması daha kolay olurken aynı zamanda güncel (romantik ilişki) olarak bir ilişki içerisinde olan erkeklerin, eski duygusal ilişkilerinden daha kolay ayrıştığı belirlenmiştir. Nefret, öfke, hissizlik gibi duygular boşanmış erkekler arasında sıkça görülmektedir. Yaşanan sorunların en temel nedeni yanlış evliliktir. Boşanmış erkeklerin pek çoğunun, gelecek hakkındaki beklentileri, yeni bir hayat kurmaktır. Bu durumun; toplumsal aidiyet hissetme, yalnızlıktan korkma, toplum içerisinde meşru bir zeminde cinsel ilişki yaşama gibi nedenleri bulunmaktadır. Çalışma kapsamında boşanmış erkeklerin güncel (romantik ilişki) ilişkilerine bakıldığında %62,7'sinin herhangi bir romantik ilişki içerisinde olmadığı görülmüştür. Bununla beraber romantik ilişkisi olan erkeklerin, romantik ilişkisi olmayan erkeklere göre yaşam doyumlarının ve boşanma/ayrılığa uyumlarının daha yüksek olduğu görülmüştür. Yapılan çalışmada, cinsellik noktasında evliliğin ya da yeniden evliliğin çok önemli olduğu anlaşılmaktadır. Bunun temel sebebi ise Türkiye gibi geleneksel değerlere bağlı toplumlarda, evliliğin "yasal seks" olarak kabul edilmesi ve toplum tarafından onaylanmasıdır. Aksi durumların yaşanması ise hoş karşılanmamaktadır. Bu anlamda olabildiğince boşanma sürelerinin kısa tutulmasında fayda bulunmaktadır. Çalışmada öne çıkan bir diğer ihtiyaç ise danışmalık konusudur. Boşanma sürecinde ve sonrasında boşanmış kişilerin başvuracağı psikososyal destek alacağı merkezlerin olması elzemdir. Bu elzemlik sadece kişilerin yaşayacağı psikolojik sağaltım değildir. Belki oluşabilecek daha büyük olayların (kadın cinayeti, kadına şiddet, intiharlar gibi) önüne geçmek için gereklidir. Uzaklaştırma kararı verilen erkekler, anın öfkesi ile normalde vereceğinden daha büyük tepkiler verebilmektedir. Bu yüzden uzaklaştırma kararı verilen erkeklere bu karar bildirilmeden önce mutlaka bireysel görüşme yapılmalıdır. Erkeklerin güçlü ve her şekilde kendine bakabileceği düşüncesiyle hareket edilmesi sonucu, erkeklerin kalacak yer sorunu ile karşılaşabildikleri görülmüştür. Erkeklik bir sorun alanıdır. Bu sorun alanının çözülmesi toplumsal cinsiyet eşitlinin sağlanmasından geçmektedir. Bundan dolayı toplumsal cinsiyet eğitiminin herkese verilmesi amaçlanmalıdır. Özellikle insanlarla çalışan sosyal hizmet gibi bir bölümün ders müfredatına toplumsal cinsiyet ve eleştirel erkeklik derslerinin mutlaka eklenmesi gerekmektedir. Evlilik öncesi eğitimler yaygınlaştırılmalıdır (evlilik okulları). Çift uyumu, evlilik doyumu, cinsel yaşam, aile içi iletişim, öfke kontrolü gibi konularda evlenmeden önce çiftlere eğitim verilmelidir. Sorunların çoğunda cinsiyet eşitsizliği ve eril tahakküm rol oynamaktadır. Nafaka çok önemli bir sorun alanı olmasından dolayı çiftler arasında ciddi problemlere neden olmaktadır. Bu konunun çözülmesi gerekmektedir. Gerekirse sosyal devlet olarak bu sorumluluğu, devlet kendi üstüne almalıdır. Nafaka ödemek romantik ilişkilerin önünü kapatmaktadır. Nafaka ödemek kişilerin ekonomik durumunu etkilediğinden yeni bir evlilik yapmanın ve o evliliği sürdürmenin kolay olmadığını belirtmişlerdir. Ekonomik yetersizlik, romantik ilişkiler önünde bir engel olarak görülmektedir. Velayetin çoğunlukla anneye verilmesi,

erkeği ekonomik olarak rahatlatmaktadır. Boşanmış erkeklerin romantik ilişkileri yaşayamamalarının bir diğer nedeni ise eski eşlerinin buna engel olmalarıdır. Eski eşler arasında yaşanan olumsuzluklar ve kötü tecrübeler sadece eskide kalmamakta ve bu durum bazen boşanma sonrası da devam etmektedir. Bununla birlikte romantik ilişkilerin yaşanmasının önündeki önemli engellerden biri de boşanma sürelerinin uzun olmasıdır.

Binay (2018), Türkiye'de boşanma nedenlerinin analizi ve alternatif uyuşmazlık yöntemleri konusunda yaptığı bir çalışmada aşağıdaki önerilerde bulunmaktadır.

> Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, 1) Sağlıklı aile yapısının güçlendirilmesi amacına yönelik olarak aileye, çocuk yetiştirme konusunda eğitim ve danışmanlık programlarının verilmesi için Milli Eğitim Bakanlığı ile çalışma başlatmalı. 2) Aile ve Boşanma Süreci Danışmanlık hizmetlerinin kalitesi, etkinliği ve yaygınlığı artırılmalı. 3) Boşanma sonrası çocuğun birlikte yaşamayacağı ebeveyni ile sürekli ve düzenli bir ilişki sürdürebileceği, aile üyelerinin psikolojik sağlıklarını destekleyecek, hukuki anlamda da destek alabilecekleri "aile buluşma noktaları" benzeri birimler ihdas edilmeli. 4) Boşanmaların sağlıklı yürütülmesi için "Aile Arabuluculuğu" sisteminin altyapısı hazırlanmalı. 5) Çocuk teslimi icra sisteminden çıkarılmalı 6) Velayet hakkının kötüye kullanılmasının, velayetin değiştirilme sebebi olduğu kanunda açıkça düzenlenmeli. 7) Velayet sahibine "zorunlu eğitim ve danışmanlık tedbiri" verilebilmesi için düzenlemeler yapılmalı. 8) Aile mahkemelerinde sunulan adli sosyal hizmet altyapısı güçlendirilmelidir (Binay, 2018).

Korkmaz'ın (2022), "boşanma sürecinin öğrenci üzerindeki etkilerinin okul sosyal hizmeti temelinde değerlendirilmesi" konulu yaptığı doktora çalışmasından bulgu ve öneriler şöyle sıralanabilir: Ebeveynlerin –bu araştırmada annenin- akrabaları ile ilişkilerinin yakın ve olumlu olması çocukların da geniş aile desteği almasını sağlamaktadır. Bu durum, çocuklar açısından boşanma sürecinin daha az olumsuz etkilenerek yaşanmasını sağlayabilmektedir. Ancak annenin, kök ailesi ve geniş ailesi ile yakın ve destekleyici ilişkilerinin bulunmaması durumunda çocuklar da yalnız kalmakta ve sosyal çevreleri de kısıtlanmaktadır. Boşanmanın; araştırmanın çalışma grubundaki öğrenciler için akademik durumlarına etkisinin kısa zamanlı olumsuz etkiler olduğu görünmekte ise de, anne ve çocuğun yaşadığı sosyal ve ekonomik sorunların etkisinin uzun zamanda görülebileceği düşünülmektedir.

Türk örneklemler üzerinde yapılmış yukarıdaki araştırmalardan çıkarılan sonuçlar şöyle sıralanabilir: Boşanan bireyler ve çocukları; boşanma sürecinde ve boşandıktan sonra ortaya çıkan sorunlardan olumsuz etkilenmektedirler. Boşanma olgusunda en önemli sorun; evlilik, aile ve boşanmaya ilişkin yasal düzenlemelerin ve politikaların, bilime ve kamu yararına yeterince dayanmaması, toplumun ihtiyaçlarından uzak olması, aile hukuk sisteminin yeterince etkin işlememesidir. Evlilik öncesi, boşanma ve boşanma sonrası süreçlerde devlet tarafından eğitim ve danışmanlık hizmetleri sunulmalıdır.

Yukarıda sıralanan araştırmalardan çıkarılabilecek bir başka sonuç; araştırmacıların, Bekâr Danışmanlığı kavramını tanımamaları ve boşanma ve bekârlık olgularını ilişkilendirmemeleridir. Bu sonuçlar, bekârlığa ilişkin ön yargıların bilimsel alanda bile halen devam ettiği izlenimini vermektedir. Bekâr hayata yönelik profesyonel ve devlet kaynaklı hizmetlerin; evlilik, aile hayatı ve boşanmalarda anahtar rol oynadığının anlaşılması gerekmektedir.

1.4. Boşanma Avukatı İle Yapılan Görüşmeden Elde Edilen Bilgiler ve Bekâr Danışmanlığı

Boşanma olgusu hakkında pratik yaşamdan bilgi edinebilmek için bir boşanma avukatı ile görüşme yapıldı. Bu görüşmeden elde edilen bilgiler aşağıda sunulmaktadır.

Aile hukuku; boşanma, mal paylaşımı ve velayetten oluşmaktadır. Aile hukukundan kaynaklanan davalar güncel genel davaların %70'ini oluşturmaktadır. Boşanma davaları, anlaşmalı ve çekişmeli olmak üzere iki grupta toplanabilir. Anlaşmalı davalar, çekişmeli davaların 1/5'ini oluşturmaktadır. Bu oranı, genellikle yüksek sosyoekonomik düzeyden bireyler oluşturmaktadır. Boşanmaların çoğunluğu (4/5) çekişmeli niteliktedir. Çekişmeli boşanmalara çoğunlukla alt sosyoekonomik düzeyde rastlanmaktadır. Örneğin; ailede sadece bir ev var, bunun paylaşımı üzerinde anlaşma sağlanamadığından dava altı yıldır devam etmektedir. TÜİK'nun (2023) 2022 yılına ait yabancı gelin ve damat verilerine göre; Suriyeli gelinlerin birinci sırada olmasının nedeni, bu kadınların evleneceği erkekten beklenti düzeylerinin düşük olmasıdır. Toplumun önemli kısmını oluşturan asgari ücretli tabakadan bir erkek, ekonomisinin yetersizliğine bağlı olarak yeni bir ev açamamaktadır. Bu erkek, Suriyeli kadına "evlendiğimizde benim ailem ile aynı evde yaşayacaksın" şartını koymakta, o da kolaylıkla kabul etmektedir. Oysa ki aynı yaştan yerli bir vatandaş kadın; erkekten ev, araba gibi daha fazla maddiyat istemekte olup, onun evlilikten beklentileri daha yüksektir. Suriyeliler Türkiye'ye gelmeden önce de Türkiye'de zaten Siyasal İslam vardı…Suriyeliler ülkelerinde bastırılmış kişiler olup Türkiye'de büyük bir özgürlük ile karşılaştılar….Ailesi ile birlikte yaşayan bir erkek, birey olamamaktadır. Evlilikte uyum ve doyum için bireysel gelişim ve cinsel kimliğin kazanılması gerekmektedir. Bu çevrede yer alan imamhatip liseleri yalnızca erkek ve yalnızca kız öğrenci kabul ederek homojenleşmeye başladı. Bu durum cinsel kimliğin gelişimini zorlaştıracaktır… Türkiye'de yaygın insan modeli, kendini geliştirmeye ihtiyaç duymuyor…Türkiye'nin doğu bölgelerinde yaşayan insanlarda cinsel kimlik gelişmemiş, birey olunamamış; kişiler değil aileler evlenmektedir. Bu bölgelerde boşanma oranlarının düşük olması bunlarla açıklanabilir. Türkiye'de boşanmaların yüksek olduğu iller veya bunların bulunduğu bölgelerde ise tam tersi bir durum söz konusudur: Bu çevrelerde; eğitim, gelir, özgürlük, bireysel ve cinsel kimlik gibi faktörlere ait gelişim düzeyleri daha yüksektir. Avukat ofisine bireyselleşememiş olanlar kök aileleri ile bireyselleşmiş olanalar karı ve koca birlikte geliyorlar. Geleneksel olanlarda ailenin boşanmayı onaylaması gerekiyor. Eğer kök ailenin ekonomik düzeyi düşük ve boşandıktan sonra kadına bakamayacak ise kadın evdeki sorunlara katlanıyor. Sosyal medya genel olarak boşanmalarda çok etkili. Gerek kadın gerekse erkek, evliliklerinde bulamadıklarını (ilgi ve diğer ihtiyaçlar gibi) sosyal medya aracılığı ile elde etmeye çalışıyorlar. Geleneksel çevrelerde cinsel kimlik edinilmeden, bireyselleşemeden ve ekonomik özgürlük sağlanmadan yapılan evliliklerde kadınlar da erkekler de başka insanlarla eşlerini aldatıyorlar. Kadının namus nedeni ile baskılanması ve cinsel kimliğinin gelişmemesi cinsel soğukluk yaşamasına neden oluyor. Bu nednele, geleneksel erkeklerin büyük çoğunluğu eşlerini aldatıyor. Cinsel tatminsizlik veya sorunlar da boşanmalarda çok etkili. Kadın cinayetlerinin gerisinde kadının eşini aldatması yatmaktadır. Bugünlerde, Ç. İlçesinin bir köyünde genç evli bir kadın sosyal medyadan tanıştığı bir kamyon şoförü ile kaçmış, üç gündür onu arıyoruz…Genel olarak, evlilik ve aile danışmanlığı sorunların çözümünde etkili olamıyor.

TÜİK'nun (2023) 2022 yılına ait yabancı gelin ve damat verilerine göre; büyük kitleler halinde Türkiye'ye göçmen ve/veya mülteci olarak gelen Suriyeli damatlar ikinci, gelinler ise birinci sırada yer almaktadır. Bu veri, görüşme yapılan avukatın verdiği bilgi ve yorumları destekler niteliktedir. TÜİK'dan Türkiye'de yabancılarla evlenen Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı bireylerin, bu vatandaşlığı sonradan elde edip etmediklerini öğrenmek için bilgi talep edildi. Ancak TUİK, bu bilginin verilemeyeceğine ilişkin yanıt verdi. Sonradan T.C. vatandaşlığı elde etmiş yabancı bireyler, kendi ülkedaşları olan yabancı kadın ve erkekler ile evleniyor olabilir.

Yabancılar, Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı ile evlenince, Türkiye'de oturma izni ve üç yıl sonra da vatandaşlığa başvuru hakkını elde edebiliyor. Orta Doğu'nun başka ülkelerinden de savaş ve baskıdan kaçararak Türkiye'ye sığınan ve göç eden büyük kitleler bulunmaktadır. Bu bilgiler; yakın gelecekte Türkiye'nin, demografik yapısının büyük bir değişime uğrayabileceğine ve kimlik sorunu ile karşılaşabileceğine işaret etmektedir. Bekâr Danışmanlığı, hayattaki başarı ve mutluluğun bilinçli ve daima gelişen birey olmaktan geçtiği vizyonuna dayanmaktadır. Bireysel gelişim olmadan, ne bekâr ne de ev lilik ve aile hayatında gerçek mutluluk ve erdem sağlanabilir. Dolayısı ile BD uygulamaları ile gelişen bilinçli vatandaş, topraklarına ve değerlerine de sahip çıkma gücü kazanabilir.

YÖNTEM

Boşanma olgusunun Bekâr Danışmanlığı Teorisi (BDT) açısından değerlendirildiği bu çalışmada, derleme yöntemi izlendi. Bu derlemede üç ana unsur üzerine odaklanıldı: **1)** Boşanma olgusu; BDT'nin temel ögeleri olan tanımı, amaçları, danışmanlığın doğası, işlevleri, bu danışmanlığı gerektiren nedenler ve özerk-ilişkisel bekâr danışmanlığı modeli açılarından değerlendirildi. Bu değerlendirmeyi bilimsel olarak desteklemek için iki ve üç numaralı kaynaklara başvuruldu: **2)** Türkiye İstatistik Kurumu'nun (TÜİK) https://www.tuik.gov.tr/ web sayfasından Nüfus ve Demografi alt konusundan evlenme ve boşanma olgularına ilişkin 2001-2022 yılları arasına ait veriler elde edildi. **3)** Boşanma konusunda çoğunluğu 2022 yılında litaratüre girmiş doktora tezleri olmak üzere bilimsel araştırmalar incelendi. Bunlara ek olarak, boşanma olgusunu bir profesyonelin deneyimlerine dayalı bakış açısından da anlamak için bir boşanma avukatı ile görüşme yapıldı. BDT ve boşanma olgusu odağında şekillenen bu araştırmanın amacı; BDT'nin boşanma olgusunu sistematik olarak açıklayıp açıklamadığını değerlendirmek ve Bekâr Danışmanlığının (BD) Türkiye koşullarında önemini ve gereğini ortaya koymaktır. Bu amaç doğrultusunda yapılan değerlendirmeye ilişkin tüm detaylar Giriş Bölümünde sunulmuştur. Genel olarak, BDT'nin; boşanma olgusunu sistemli olarak açıklayabildiği, sistematik olarak tasarlanmış bir teori olduğu, TÜİK ve araştırma bulgularının da bunu desteklediği, Türkiye koşullarında BD'na ihtiyaç olduğu sonuçlarına varılmıştır. Ancak, BDT'ne dayalı BD'nın bir bilim ve meslek alanı olarak gelişebilmesi için Türkiye Cumhuriyeti Devleti üst düzey yöneticilerinin desteğine ihtiyaç duyulmaktadır. Sonuç ve önerilere ilişkin daha fazla bilgi, aşağıda Tartışma, Sonuç ve Öneriler bölümünde sunulmaktadır.

TARTIŞMA, SONUÇ VE ÖNERİLER

Türkiye'de boşanma olgusunun Bekâr Danışmanlığı Teorisi (BDT) açısından yapılan değerlendirmeye ilişkin tartışma, sonuç ve öneriler aşağıda yer verilmiştir.

3.1. Tartışma ve Sonuç

1) Aydın (2017; 2019a) tarafından geliştirilmiş Bekâr Danışmanlığı Teorisi (BDT), bekâr toplumun doğasını açıklamayı ve bu topluma psikolojik danışmanlığı esas alan bir danışmanlıktır. BDT'nde bekârlık terimi ile hiç evlenmemiş, boşanmış ve dul olmak kastedilmektedir. Dolayısıyla boşanmış bireyler, Bekâr Danışmanlığının (BD) hedef kitlesidir. Derleme niteliğindeki bu araştırmada boşanma olgusu; BDT'nin tanımı, amaçları, doğası, işlevleri, hedef kitlesi (bekâr/boşanmış toplum) ve BD'nı gerektiren nedenler açısından kuramsal olarak değerlendirildi. Değerlendirme yapılırken boşanma olgusu konusunda Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) verilerinden ve yakın zamanda tamamlanmış bilimsel araştırmalardan yararlanıldı. Bu bağlamda, bir boşanma avukatı ile görüşme yapıldı. BDT'nin boşanma olgusunu sistemli olarak açıklayabilen bir teori olduğu ve bu teoriyi easa alan Bekâr Danışmanlığına Türkiye koşullarında ihtiyaç olduğu; ancak, BDT'nin bilimsel araştırmalar ile sınanabilmesi için üniversitelerin

enstitülerinde BD alanında lisasnüstü programların açılmasına gerek olduğu; bu noktada en etkin desteğin, T.C. Devleti üst düzey yöneticilerinden gelebileceği sonuçlarına varıldı.

Türkiye'de genç işsizliği, beyin göçü (nitelikli gençlerin Türkiye'den gelişmiş ülkelere göçü), ekonomik kriz, devlet kurumlarında etnik ve siyasi örgütlenmeler, bu grupların sürekli olarak yönetimde kalmaları ve ötekileştirilen insanlara yoğun düzeyde psikolojik baskı ve şiddet (mobbing) uygulamaları, toplum içinde kutuplaşmalar ve güvensizlik gibi önemli toplumsal sorunlar yaşanmaktadır. Öte taraftan; anne-babalar ve büyük anne-babalar, gençler üzerinde baskı uygulamakta ve onları kendilerine bağımlı yetiştirmektedirler. Bağımlı insanın, çevresindeki sorunları muhakeme etme ve kontrol kabiliyeti yeterli olamamaktadır. Böylece en başta gençlerin gelişimini ve uyumunu etkileme potansiyeli yüksek olan bağlamsal sorunlar artmakta ve ciddi düzeylerde zararlı hale gelmektedir. Gençler üzerindeki ailevi ve toplumsal baskı, araştırmalar (Örn., Aydın & Rustamova, 2023) ile de kanıtlanmıştır. Türkiye üniversitelerinde eğitim gören gençlerin neredeyse tamamı bekârdır. Bu gençler, BDT'nde kritik bir hedef kitledir (Aydın, 2019a). TÜİK (2021) verilerine göre; kaba evlenme hızı 2010 yılında 7,97 iken 2015 te 7,71, 2019'da 6,57, 2020'de 5,84 olmuştur. Bu verilerden, evlenmede sürekli olarak azalma olduğu anlaşılmaktadır. İşsizlik ve ekonomik sorunlar, evlenme ve boşanma olgularında büyük rol oynamaktadır. Diğer yandan, daha önce de ifade edildiği gibi boşanmalar da sürekli olarak artmaktadır. Sonuç itibari ile Türkiye'de bekâr toplum diye geniş bir nüfus bulunmaktadır. Bu olgu da Bekâr Danışmanlığını gerektirmektedir.

BD, Türkiye koşullarında yaşayan bekâr gençler için hayati bir önem taşımaktadır. Araştırmacı, ilgili devlet üniversitesinin ortak ders havuzuna Bekâr Danışmanlığı dersinin konulmasını ve bu dersi yürütmeyi yazılı olarak talep etmiştir; ancak, yöneticiler bu talebi onaylamamışlardır. BD ortak dersi, üniversitelerin özellikle mühendislik, ilahiyat gibi fakültelerinde öğrenim gören gençler için çok yayarlı olabilir. BD, psikoloji bilimine dayanmakta olup, gençlerin bilimsel bilgiler ve yöntemler ile bilinç ve davranışları üzerinde hakimiyet sağlamaları onların gelişim ve uyumlarını çok olumlu etkiler. Bekâr Danışmanlığı alanında lisansüstü program açılması için araştırmacı tarafından ilgili kurumlara 2021 yılında başvuru yapıldı. Ancak, bu yönde talep de onaylanmadı.

2) TÜİK'na (2023) göre, Türkiye'de boşanma oranları ve hızı sürekli olarak yükselmektedir. Boşanmaların büyük oranı evliliğin ilk beş yılı içinde gerçekleşmektedir. Boşanmalardan sadece boşanan bireyler değil, boşanma oranına yakın sayıda çocuklar da etkilenmektedir. Bebeklik ve ilk çocukluk dönemleri fiziksel, zihinsel, dil ve kişilik gelişim alanları açısından kritik dönemler olduğundan, bebeklerin ve küçük çocukların boşanmanın olumsuz etkilerinden hasar görme düzeyleri daha yüksektir. Kaba boşanma hızı; batı ve kıyı bölgelerinde yer alan İzmir, Antalya ve Uşak illerinde yüksek, Güneydoğu ve Doğu Anadolu bölgelerinde yer alan Şırnak, Siirt ve Hakkari'de düşüktür. Boşanma, hem bir sorun hem de bir sorun çözme yöntemidir. Sağlıksız aile ortamında yaşayan tüm bireylerin gelişim ve uyumları bozulur. Dolayısı ile boşanma, sağlıksız aile hayatına son vermek ve daha iyi koşullarda yaşamak, gelişim ve uyumu devam ettirmek için için doğru bir çözümdür. Boşanmanın olumsuz etkileri kadar boşanamamanın da olumsuz etkileri vardır. Bir başka deyişle, boşanmayıp sağlıksız aile ortamında yaşamayı sürdürmek; bireyin ruhsal ve fiziksel sağlığını bozar. Bu nedenle Türkiye'nin Batı ve kıyı bölgelerinde boşanma oran ve hızının yüksek olması ile bu bölgeleri olumsuz/sağlıksız, Doğu bölgelerinde düşük olması ile bu bölgeleri olumlu/sağlıklı kategoride değerlendirmek bilimsel bir yaklaşım olamaz. Yine de boşanma oran ve hızının yükselmesi, ciddi bir toplumsal soruna işaret etmektedir. Çünkü çekişmeli boşanma süreci aşırı stresli geçtiği gibi anlaşmalı ve çekişmeli boşanmaların tümü, bekâr ve tek ebeveynli hayata yeniden uyumu gerektirdiği için yüksek düzeyde stres verici yaşantılardır. Bir başka deyişle; Türkiye'de boşanma, evlilik/aile sorunlarına öngörülebilen yeni sorunları göze almak suretiyle çözüm arama olgusudur. Tüm bunlar; boşanma olgusunun devletin öncelikli konuları arasında yer alması gerektiğini göstermektedir. Bu araştırmada TÜİK'nun boşanma nedenlerine ilişkin 2001-2022 yılları arasına ait elde ettiği verilerin ortalama ve standart sapmaları incelendi. Buna göre;

boşanma nedenlerine ait ortalamalar en yüksekten en düşüğe doğru sıralandığında şu şekildedir: 1) Geçimsizlik, 2) Bilinmeyen, 3) Diğer, 4) Terk, 5) Zina, 6) Akıl Hastalığı, 7) Cürüm ve Haysiyetsizlik, 8) Cana Kast ve Pek Fena Muamele. Geçimsizlik, BD ve evlilik ve aile danışmanlığı uygulamaları ile çözülebilecek bir sorundur. Bununla birlikte, ikinci ve üçüncü sırada yer alıp en sık rastlanan sorunların "diğer" ve "bilinmeyen" olarak gizlenmesi, bu sorunların çözümünü de engellemektedir.

3) Türkiye'de boşanmanın nedenleri, etkileri ve boşanmaya uyum gibi konularda geniş bir bilimsel literatür bulunmaktadır. Yakın zamanda yapılan araştırmalara göre; Türkiye'de boşanma olgusu, boşanan bireyleri ve çocukları olumsuz etkilemektedir. Boşanma süreci, yasal olarak uzun sürmekte ve kriz niteliğinde yaşanmaktadır. Evlenmeden önce, bireyleri evliliğe hazırlayan eğitim ve danışmanlık programları bulunmamaktadır. Boşanma sürecinde ve boşandıktan sonra etkin hizmetler ve destekler, devlet tarafından yeterince sunulmamaktadır. Yasal düzenlemelerde sorunlar bulunmaktadır. Politikalar; yasa, bilim, kamu yararı ve insan haklarına yeterince dayanmamaktadır. Hatta, evlenme ve boşanma olgularında yaşanan birçok sorun, yanlış yasalar ve politikalardan kaynaklanmaktadır. Tüm bunlar, Türkiye'de boşanma olgusunun travmatik ve kronik stres yaşantısı olduğunu göstermektedir. Gerek BDT, gerekse TÜİK ve araştırma literatürüne göre, Türkiye'de boşanma olgusu ciddi bir toplumsal sorun olup T.C. Devleti'nin öncelikli konuları arasında yer alması gerekmektedir.

Tüm sonuçlar ışığında; evlenmeden önce on sekiz yaşından başlanmak üzere Bekâr Danışmanlığı yapılır ise, evlenme ve boşanma olgularında sorunlar azalabilir. Keza; boşanma sonrasında da BD yapılması, boşanmanın olumsuz etkilerini azaltabilir ve yeniden bekâr hayata etkin uyumu sağlayabilir. BD hizmetlerine, özellikle boşanmış ailelerin çocuklarının sağlıklı gelişimi ve uyumları açısından büyük ihtiyaç vardır.

3.2. Öneriler

1) Bekâr Danışmanlığı Teorisini esas alan Bekâr Danışmanlığı, Türkiye'de bir bilim dalı olarak geliştirilmelidir. Üniversitelerin sağlık, sosyal ve eğitim bilimleri enstitülerinden en uygun birinde doktora programı açılmalıdır. Lisansüstü öğrencileri; bekârlık hali ve gelişim dönemi eşleşmesinden ortaya çıkan alt bekâr gruplardan (genç boşanmışlar, orta yaş boşanmışlar, hiç evlenmemiş gençler gibi) birinde tez hazırlayarak uzmanlık elde edebilirler. Bu programlardan yetişen bekâr danışmanları, bekâr topluma etkin hizmetler sunabilir. Devlet, bekâr danışmanlarını gençlerin ağırlıkta yer aldığı üniversite ve askeriye gibi kurumlar başta olmak üzere yetişkin bireylere hizmet amacı ile tüm kurumlara atayabilir.

Örneğin, şöyle bir deneysel çalışma, BDT bağlamında sunulan önerilerin ne kadar gerçekçi olduğu hakkında kanaat oluşturabilir: Araştırmacılar; deney ve kontrol gruplarını gelişim dönemi ya da yaş, bekârlık hali (Örn., hiç evlenmemiş gençler gibi), eğitim düzeyi, gelir düzeyi, aile modeli, benlik modeli, yaşanan bölge gibi değişkenler yönünden eşitlerler. Bu gruplara hipotezlerinde yer alan bağımlı ve bağımsız değişkenlere ilişkin ön test uygulamalarını yaparlar. Daha sonra, deney grubuna Bekâr Danışmanlığı programını uygularlar. Uygulama tamamlandıktan sonra, tüm gruplara son test ölçümlerini yaparlar. Böylece BD programının etkililiğini test edebilirler. Etkili bir deneysel çalışmada, kontrol grubuna göre deney grubunda; boşanma oranı ve hızı düşebilir, boşanma süreci daha az stresle ve yapıcı bir şekilde atlatılabilir ve boşanma sonrası yaşama etkin uyum daha kısa zamanda sağlanabilir. Hatta, boylamsal olarak da evliliğin beşinci yılında hangi grupta boşanmaların fazla olduğu test edilebilir. Bunun gibi daha birçok araştırma, BD alanında boşanma süreçlerinde bulunan örneklemler üzerinde yürütülebilir.

2) Aile, toplumun temeli olduğuna göre; sağlıklı, refah ve esen bir toplum yapısı oluşturmak için aile ve diğer sosyal politikaların doğru bir şekilde belirlenmesi gerekmektedir. Türkiye'de yasa ve politikalarla modellenen aile, bağımlı insan modeli üretmektedir. Bu insan modeli, çevredeki sorunlara duyarsız kalmaktadır. Evlilik, aile ve boşanma konusunda politika ve uygulamalar; bilimsel, demokratik, hukuk ve kamu yararı gözetilerek düzenlenmelidir.

Bekâr toplum için yalnızlık bakanlığı kurulabilir. En başta kadınlar olmak üzere insanlar, yalnız kalmaktan korktukları için istemedikleri evlilikleri yapmayabilirler. Boşanmış bireyler, ihtiyaç duydukları tüm destekleri devletten alabilirler.

Türk kültürünün Atatürk İlkeleri ve İnkılapları, çağın gerekleri/gerçekleri ve insan doğası esas alınarak modernize edilmesi; Türkiye'de sosyoekonomik düzeyin yükseltilmesi; denetimli özerklik yaklaşımına dayalı psikolojik-bağımsız aile modelinin ve özerk-ilişkisel benlik modelinin geliştirilmesi optimum düzeyde sağlıklı "birey-aile-toplum" yapısının ortaya çıkmasına yol açabilir. Bu şekilde sağlıklı gelişim, boşanma olgusu üzerinde de olumlu etkiler yaratabilir.

Türkiye'nin doğu bölgelerinde, alt SED'de, geleneksel ailelerde, özellikle Orta Doğu'dan büyük gruplar halinde gelen göçmen ve sığınmacılar arasında –çocuk, gelecekte sosyal destek ve ekonomik güvence olarak görüldüğü için- doğurganlık oranı daha yüksektir. Türkiye'de tüm demografiler arasında hakkaniyeti ve güvenliği sağlamak için bu bağlamlarda yüksek doğurganlığın ivedilikle azaltılması gerekmektedir. Böyle bağlamlarda, sosyal destek kaynakları kısıtlı (eşin olmaması gibi) ve yalnız yaşayan boşanmış bireylerin ve çocuklarının hayatları aşırı stresli ve korku dolu olabilir. Doğurganlığın çok düşük olduğu bölgelerde ve demografilerde (yüksek kariyerli kadınlar gibi) doğurganlığa teşfik ve destek verilmelidir.

Son olarak; üniversiteler başta olmak üzere devlet kurumlarında yasaların uygulanması, bilime, yüksek liyakata, milli değerlere ve çıkarlara, yüksek vicdan anlayışına ve iyi niyete dayalı politikalar ile boşanma olgusundaki zorluklar da dahil neredeyse bütün sorunlar çözülebilecektir. Hatta, Bekâr Danışmanlığı da bir bilim dalı ve meslek olarak gelişebilecektir.

KAYNAKÇA

Aktaş-Akoğlu, Ö. & Küçükkaragöz, H. (2018). Boşanma nedenleri ve boşanma sonrasında karşılaşılan güçlüklere ilişkin bir araştırma: İzmir ili örneği. *Toplum ve Sosyal Hizmet, 29*(1),153-172.

Altunkeser, B. (2022). *Fisher'in boşanma sonrası yaşama uyum programının etkililiğinin incelenmesi.* [Yayınlanmamış doktora tezi]. Ankara Üniversitesi.

Aydın, K. B. (2017). Bekâr danışmanlığı ve özerk-ilişkisel bekâr danışmanlığı modeli: Türkiye'de yeni bir kavram, araştırma, uzmanlık ve çalışma alanı. *TURAN-SAM, 9*(36), 707-715.

Aydın K. B. (2019b). Özerk-ilişkisel benlik ölçeğinin geçerliği, güvenirliği ve öznel esenlik hali ile ilişkisi. *International Journal of Education Technology and Scientific Researches,4*(8),46-64.

Aydın, K. B. (2019a). *Bekâr danışmanlığı: hayata hazırlar (1. Baskı).* Nobel Akademik Yayıncılık.

Aydin, K. B. (2020). Model of autonomous-related singles counselling (MARSC) in collectivist cultures: the Turkey model. In S. Safdar, C. Kwantes, & W. Friedlmeier (Eds.), *Wiser world with multiculturalism: Proceedings from the 24th Congress of the International Association for Cross-Cultural Psychology.*

Aydın, K. B. (2022). *Sosyal destek: Herkese lazım (1. Baskı).* Nobel Akademik Yayıncılık.

Aydın, K. B. & Rustamova, N. (2023). Bekâr Stresleri ölçeği-genç formu'nun doğrulayıcı faktör analizi ve ölçüt-bağımlı geçerliği. *Türkiye Sağlık Bilimleri ve Araştırmaları Dergisi, 6*(1), 15-33.

Binay, M., (2018). Türkiye'de boşanma nedenlerinin analizi ve alternatif uyuşmazlık yöntemleri. *Ombudsman Akademik, 5(*9), 237-267.

Dimitrov-Discher, A., Wenzel, J., Kabisch, N., Hemmerling, J., Bunz, M., Schöndorf, J., Walter, H., Veer, I. M., & Adli, M. (2022). Residential green space and air pollution are associated with brain activation in a social-stress paradigm. *Scientific Reports, 12,* 10614. https://doi.org/10.1038/s41598-022-14659-z

Erdim, L. & Ergün, A., (2016). Boşanmanın ebeveyn ve çocuk üzerindeki etkileri. *HSP, 3*(1), 78-84.

Erikson E.H. (1963). *Childhood and society.* Norton.

Fisher, B. F. (1978). *Rebuilding: When your relationship ends*. Family Relations Learning Center.

Geçtan. E. (1993). Çağdaş *yaşam ve normal dışı davranışlar (7. Basım).* Remzi Kitapevi.

Gerrig, R. J. & Zimbardo, P. G. (2010). *Psikoloji ve yaşam* (Çev. G. Sart). Nobel Yayıncılık.

Holmes, T. H. & Rahe, R. H., (1967). The social readjustment rating scale. *Journal of Psychosomatic Research, 11*, 213.

Kağıtçıbaşı, Ç., (2005). Autonomy and relatedness in cultural context: Implications for self and family. *Journal of Cross-Cultural Psychology, 36*(4) 403-422.

Kağıtçıbaşı, Ç. (2010). *Benlik, aile ve insan gelişimi: Kültürel psikoloji (1. Baskı).* Koç Üniversitesi Yayınları.

Kara, F. R. (2022). *Dezavantajlı ailelerde yeniden evlenme ve boşanma döngüsü: tek ebeveynlik deneyimleri.* [Yayınlanmamış doktora tezi]. Selçuk Üniversitesi.

Kelebek-Küçükarslan, G. (2022). *Feminist sosyal çalışma perspektifiyle kadınların çekişmeli boşanma deneyimleri.* [Yayınlanmamış doktora tezi]. Hacettepe Üniversitesi.

Korkmaz, Y. (2022). *Boşanma sürecinin öğrenci üzerindeki etkilerinin okul sosyal hizmeti temelinde değerlendirilmesi.* [Yayınlanmamış doktora tezi]. İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi.

Masters. W. H., Johnson, V. E., & Kolodny, R. C. (1982). *Human sexuality.* Brown.

Morris, C. G. (1996). *Psikolojiyi anlamak* (3. Baskı). (Çev. Editörleri: H. B. Ayvaşık & M. Sayıl). Türk Psikologlar Derneği Yayınları.

Murdock, N. L. (2004). *Theories of counseling and psychotherapy: A case approach.* Pearson Prentice Hall.

Öksüzler-Cabılar, B. & Yılmaz, A. E. (2022). Boşanma ve boşanma sonrası uyum: Tanımlar, modeller ve uyumun değerlendirilmesi. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar, 14*(1), 1-11.

Resmi Gazete (2001). *Türk medeni kanunu.* https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.4721.pdf

Smith, C. V. (2007). In pursuit of 'good' sex: Self-determination and the sexual experience. *Journal of Social and Personal Relationships, 24,* 69–85.

Türk Dil Kurumu (1932). *Geçimsiz, geçimsizlik.* Türk Dil Kurumu Sözlükleri-Güncel Türkçe Sözlük.

Türkiye İstatistik Kurumu (2023). *Evlenme ve boşanma istatistikleri, 2022*. https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Evlenme-ve-Bosanma-Istatistikleri-2022-49437

Türkiye İstatistik Kurumu (2021). *Evlenme ve boşanma istatistikleri, 2020.* https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Evlenme-ve-Bosanma-Istatistikleri-2020-37211

Uyar, N. (2022). *Kadınların boşanma sonrası yaşama uyumu: Bilişsel davranışçı kurama dayalı psikoeğitim programının etkililiği.* [Yayınlanmamış doktora tezi]. Hacettepe Üniversitesi.

Vansteenkiste, M. & Ryan, R. M., Soenens, B. (2020). Basic psychological need theory: Advancements, critical themes, and future directions. *Motivation and Emotion:* Part of Springer Nature, 1-31.

Yalçın, İ. (2015). *Evlilik öncesi psikolojik danışma.* (Editörler: M. Kalkan & Z. Hamamcı). Anı Yayıncılık.

Yeşilyaprak, B. (2006). *Eğitim psikolojisi: Gelişim-öğrenme-öğretim.* Pegem Akademi Yayıncılık.

Yılkan, İ. (2022). *Boşanmış erkeklerin boşanma deneyimleri üzerine bir karma desen çalışması.* [Yayınlanmamış doktora tezi]. İstanbul Üniversitesi.

Zimbardo, P. & Coulombe, N. D. (2017). *Bitik erkekler: Teknoloji erkekliği nasıl sabote etti?* (Çev. T. Yalur). Pegasus Yayıncılık.

EXTENDED ABSTRACT

Introduction

In this review research, the phenomenon of divorce was evaluated in terms of the Singles Counseling Theory (SCT) (Bekâr Danışmanlığı Teorisi). Divorce is the legal end of a marriage life that started legally. When the literature is examined, it is understood that the phenomenon of divorce is a method of problem solving by creating problems. In other words, while getting rid of the problems related to married life, it is necessary to take on new problems related to the divorce process and single life after the divorce. Divorce is a source of chronic and traumatic stress due to reasons such as the long and stressful divorce process, causing great changes in life, and the continuation of the negative traces left by all experiences throughout life. Prolonged and intense stress adversely affects human health, development and harmony. Divorce is also a distressing experience according to the divorce adjustment models developed in countries other than Turkey. Going through the marriage and divorce processes under chronic and traumatic stress can cause Post Traumatic Stress Disorder (PTSD). If PTSD is not treated, it can negatively affect the rest of life. In such a situation, staying single without ever getting married may be the best decision when favorable conditions are not met. On the other hand, instead of continuing an unhealthy marriage life, divorce is the right decision and solution. Marriage and divorce are affected by important factors such as the level of development and culture of a country. The more the need for marriage becomes a necessity in a society, the more negatively the divorce is interpreted. Laws and policies, which play an important role in the culture and development of the country, may allow to obtain some of the opportunities offered by marriage while being single. People should not marry to get rid of family and social pressure. However, the quality of single life in Turkey is extremely low. The continuous increase in the number and rate of divorce in Turkey shows that there are serious problems in marriage and family life, too. Serious problems in marriage, family and single life in Turkey indicate that Turkish society is in distress. Scientific and well-intentioned methods are needed to improve the quality and health of singles and marrieds and family life. Singles Counseling (SC) (Bekâr Danışmanlığı) is one such method. SC is a comprehensive psychological counseling based on the SCT that prepares the individual for both singlehood and marriage, or family life. In the SCT, the term singlehood means being never married, or being divorced or widowed. Therefore, divorce is a fundamental subject of SCT, and divorced individuals are its

target audience too. In this review, the phenomenon of divorce was evaluated in terms of the aims, nature, functions, target group, reasons and Autonomous-Relational Singles Counseling Model of SCT. In order to provide the evaluation, the data of the Turkish Statistical Institute (TSI) between the years 2001-2022 and scientific researches, most of which belong to the year 2022, were examined. According to TSI (2023), while the number of divorces was 91,994.00 in 2001, it became 136,570 in 2020, 175,779 in 2021 and 180,954 in 2022. While the crude divorce rate was 1.41 in 2001, it was 1.62 in 2011, 2.09 in 2021 and 2.13 in 2022. Regarding the crude divorce rate in 2022, İzmir, Uşak and Antalya were the provinces with the highest rate, respectively, while the provinces with the lowest were Şırnak, Hakkari and Siirt, respectively. When divorces are analyzed according to the duration of marriage, 32.7% of the divorces were realized within the first five years of marriage, and 21.6% within the six and ten years of marriage in 2022. When the data for the years 2001-2022 were analyzed according to the reasons for divorce, it was found that the highest reason was incompatibility (geçimsizlik).

Conclusion and Suggestions

According to TSI (2023), the number of divorces and crude divorce rate 2001-2022 in Turkey are constantly increasing. More than 50% of divorces occur within the first ten years of marriage. This is an important factor that negatively affects child development. Crude divorce rates are high in the western and coastal parts of Turkey where tourism is intense, and low in the eastern and southeastern parts of Turkey. The low divorce rates in the eastern regions is not an indication that the common family model is healthy. This low level may be due to Political Islam and male-oriented culture, family and social pressures. According to scientific studies conducted in Turkey, numerous and serious problems experienced during and after the divorce negatively affect the divorced individuals and their children. Research shows that policies that are not sufficiently based on laws, science and public interest play an important role in the problems experienced in marriage and divorce cases in Turkey. Both TSI and scientific research findings point to the necessity of Singles Counseling (SC) in Turkey. SC is a scientific psychological counseling that prepares the individual for a quality single life and healthy marriage and family life. Singles Counseling Theory (SCT), on which SC is based, is a comprehensive theory that can systematically explain the phenomenon of divorce. The phenomenon of divorce in Turkey is a serious social problem and may adversely affect the development, welfare and well-being of the country in line with the requirements of the age. For this reason, divorce is an important study subject for those who govern the Republic of Turkey State (RTS). In order for the SCT to develop scientifically with the aim of professional service to the singles society, the support of senior officials of the RTS is needed.